

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

**Pojetí božství v díle Ladislava Klímy, v kontextu Upanišád
a východní filozofie**

**Understanding of divinity in Ladislav Klíma's book, in context
of Upanishads and Eastern philosophy**

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

PhDr. Miloslava Blažková, CSc.

Autor:

Jan Karela

Praha 2018

Poděkování

Rád bych zde poděkoval PhDr. Miloslavě Blažkové, CSc., za její pomoc a pochopení při vedení mé bakalářské práce. Dále bych rád poděkoval PhDr. Wendy Drozenové, Ph.D., za její inspirativní připomínky v průběhu sbírání materiálů k mé práci.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Pojetí božství v díle Ladislava Klímy, v kontextu Upanišád a východní filozofie“ vypracoval samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30. 6. 2018

Jan Karela

Anotace

Tato práce se zabývá pojetím vlastního božství českého spisovatele a filozofa Ladislava Klímy v kontextu Upanišád a východní filozofie. Cílem práce je provést srovnání textů tohoto filozofa o svém vlastním božství s texty Upanišád, a na základě tohoto srovnání dokázat, že božství Ladislava Klímy nelze považovat za božství ve smyslu biblického Boha stvořitele a vládce světa. Božství Ladislava Klímy je psychický stav. „Být sám sobě Bohem“ není totožné s „být Bohem“.

Klíčová slova

Božství, Bůh, filozofie, komparace, Klíma, psychický stav, Upanišády, vůle

Annotation

This thesis deals with the concept of divinity of Czech writer and philosopher Ladislav Klíma in the context of Upanishads and Eastern philosophy. The purpose of the thesis is to compare philosopher's texts about his own divinity with the texts of Upanishad. Based on this comparison the aim is to prove that divinity of Ladislav Klíma cannot be considered as divinity in sense of the biblical God the Creator and ruler of the world. Ladislav Klíma's divinity is psychic state. „To be God yourself“ is not the same as „To be God“.

Keywords

Comparison, Divinity, God, Klíma, philosophy, psychic state, Upanishads, volition

Obsah

Předpoklad	6
1. Úvod	7
2. Filozofie Ladislava Klímy.....	8
2.1. Filozofie	8
2.2. Jak myslet neexistenci světa?	10
2.3. Egosolismus	14
2.4. Sen.....	20
2.5. Hra	22
2.6. Božství Ladislava Klímy	23
2.6.1. Biblický Bůh	23
2.6.2. Upanišády	25
3. Závěr	37
Literatura	38

Předpoklad

- 1) Ladislav Klíma nechtěl být Bohem ve smyslu Boha jako biblického stvořitele světa, člověka, průvodce člověka a jeho božství souvisí s jeho egosolismem a studiem upanišád;
- 2) Ladislav Klíma chtěl být Bohem sám sobě, prostřednictvím svých duševních stavů, přičemž vliv na způsob chápání božství zde mělo především jeho studium upanišád

Způsob prokázání, nebo vyvrácení předpokladu:

- 1) seznámení se s filozofií Ladislava Klímy;
- 2) studium upanišád a následné srovnání textů upanišád s texty Ladislava Klímy.

1. Úvod

Vliv Schopenhauera a Nietzscheho na Klímu byl již mnohokrát popsán a nepovažuji za nutné ho hlouběji zkoumat. Ve vztahu ke Klímovu božství považuji za důležitější srovnání jeho textů s upanišádami a tím směrem jsem především zaměřil své bádání. Ovšem vstoupit rovnou do upanišád bez alespoň zevrubného popisu Klímových myšlenek nejde. Klímův egodeismus vychází z jeho celkové filozofie a je její součástí, proto se nejprve pokusím o seznámení s filozofií Ladislava Klímy.

V textu se objevují názvy Upanišád s velkým i s malým počátečním písmem, různí autoři v různých kontextech je uváděli různě. Snažil jsem se dodržet styl toho konkrétního autora, proto i já mám v textu názvy upanišády někdy s velkým, někdy s malým písmenem na začátku. Obdobně je tomu se slovy brahmán, átman, ale i Bůh. Vzhledem k nejednotnosti se text bohužel těžko opravuje, a tak pokud někde je uvedeno chybně malé, či velké písmeno, omlouvám se jak autorům původních textů, tak čtenářům.

2. Filozofie Ladislava Klímy

2.1. Filozofie

*„Filozofie jest: co možná nejúplnější explikace našeho vědomí, – mimo naše vědomí nic pro nás neexistuje.“*¹ Takto o filozofii píše Ladislav Klíma v knize Svět jako vědomí a nic. Co to však filozofie je a má význam na tomto místě se pokoušet o definici?

Klíma zde říká, že filozofie jest vysvětlením (a to co možná nejúplnějším) našeho vědomí. Co si však představit pod pojmem vědomí? Filozofický slovník říká: *„Vědomí ve vlastním a užším smyslu znamená druh doprovodného vědění o vlastním duševním bytí a jeho okamžitých ocitáních se.“*² Dá se tedy říci, že vědomí mi umožňuje vnímat to, že jsem a co se se mnou děje. Filozofie je tedy podle Ladislava Klímy vysvětlením našeho vlastního duševního bytí a toho, co se s ním děje.

Ladislav Klíma je filozofem vzbuzujícím minimálně rozporuplné ohlasy, může se najít i někdo, kdo jeho filozofii nebude pokládat za filozofii, ale za určitý typ osobního postoje, který je zpětně do rámce filozofie natlačen.

Vrátím se k pokusu o definici filozofie. Filozofický slovník zná pojem: „filozofie dějin, jazyka, kultury, náboženství, přírody, společnosti... Pod heslem filozofie slovník uvádí: *„Filozofie znamená podle smyslu slova lásku k moudrosti“*³, dále filozofický slovník tamtéž uvádí: *„Věcně filozofie znamená vědění lidského rozumu o celkové skutečnosti, pronikající k posledním základům, zvláště vědění o bytí a povinování člověka. – Jednání zralého člověka oduševňuje neustále jisté rozumění sobě samému a vesmíru.“*⁴

Je však možné, že filozofie je pronikání k různým základům a že jednání člověka oduševňuje chápání různých vesmírů? Domnívám se, že nikoli, poslední základy člověka jsou jen jedny jediné, stejně tak je pouze jeden vesmír. To, co je různé, je pohled člověka, přesněji různých lidí, na své poslední základy a různý pohled člověka na tentýž vesmír. Jsme součástí celku, jehož celkovost nejsme schopni nahlédnout zvenčí. Nikdo z nás nemá

¹ KLÍMA, Ladislav. Svět jako vědomí a nic; str. 17, Frontispis a 4 kresby Václava Stratila. 3.vyd. Praha: Trigon, 1990. Rubín (Trigon). ISBN 80-900077-0-8.

² BRUGGER, Walter. Filosofický slovník. Str. 473, Praha: Naše vojsko, 1994. ISBN 80-206-0409-x.

³ BRUGGER, Walter. Filosofický slovník. Str. 139, Praha: Naše vojsko, 1994. ISBN 80-206-0409-x.

⁴ BRUGGER, Walter. Filosofický slovník. Str. 139, Praha: Naše vojsko, 1994. ISBN 80-206-0409-x.

možnost opustit své místo v celku a podat svědectví o tom, jak tento celek "z venku" vypadá. Je jedno univerzum a záleží na úhlu pohledu, do jaké části filozofického celku nás přenese.

Filozofie je jistě ovlivněna dobou, obdobným tvrzením je, že historii si musí každá generace napsat znovu, ačkoli je historie stejná, jde o to, co z ní pro danou generaci vyplývá. Stejně je to s filozofií. Filozofie hovoří o jednom celku a záleží na tom, jakou část tohoto celku je ten, který filozof schopen nahlédnout. Celek je však jeden a všichni jsme jeho součástí. Domnívám se, že to tak je, pokud by tomu tak nebylo, pak by z této skutečnosti vyplývalo nekonečné množství nahlížených vesmírů, v nichž bychom se nemuseli potkat.

Svámí Adžaja⁵ píše: *„Jestliže člověk prožívá mnohotvárný svět výrazně oddělených existencí, vypadá to, jako by žil pod vlivem čar a kouzel. Dělá zkušenosti s formami, které nemají větší substanciálnost, než ony přízraky a kouzla, ale bere je jako reálné a substanciální. Iluzorní svět odlišných forem vytváří pocity, jak příjemného uspokojení, tak i strasti, zážitky štěstí a žalu, pocity uspokojení z dosažených cílů a stavy nespokojenosti. To je svět melodramatických zápletek, jestliže je člověk vtažen do této spleti, prožívá nejistotu z toho, že neví, jaká je skutečná povaha a účel jeho existence. Jeho pocity jsou přelétavé a on neví, odkud přišel a kam se ubírá. Jako by byl v hypnotickém očarování, žije v područí času, prostoru a kauzality. Monistická psychologie tvrdí, že člověk se může osvobodit od tohoto očarování a probudit se do prožitku jednoty. Pak shledá, že to, co se jevílo, jako oddělená hledající bytost a její vlastní cíl hledání jsou jedno a totéž; že všechny rozdíly a odlišnosti vyvěrají ze stejného základního pramene a z něho odvozují svou existenci; a že hledající bytost sama není odlišná od tohoto pramene.“⁶*

Pochopit jednotu a především svou účast na celku je dost složité, jsme deformováni subjekto-objektovou filozofií, jsme deformováni rozdělením celku na „já“ a „ne já“, ale jsme deformováni i pohledem na Boha = „já“ a „Bůh“. Všude se snažíme nějak se vymezit na nějaké polární ose tak, že my jsme jedním pólem a svět, objekt, Bůh,... je na druhé straně osy a neuvědomujeme si, že jsme součástí téže osy, a tudíž celkem.

⁵ Svámí Adžaja Ph.D. – civilním jménem Dr. Allan Weinstock, absolvent univerzity v Berkeley, získal doktorát z psychologie, studoval psychologii a filozofii jogínských mistrů, získal jogínskou hodnost svámí. Působil jako klinický psycholog v USA, učí v Himalájském institutu východních studií.

⁶ AJAYA Psychoterapie Východu a Západu: sjednocující paradigma., str. 43/43, Praha: Chvojko nakladatelství, 2000. ISBN 80-86183-18-1.

„Filosofie jest: co možná nejúplnější explikace našeho vědomí, – mimo naše vědomí nic pro nás neexistuje.“¹⁾ Vracím se ke Klímově definici filozofie, vše, co jsem výše popsal, z ní nijak nevybočuje, je to explikace (výklad) našeho vědomí, což je úkolem filozofie. Přičemž slova „našeho vědomí“ jsou důležitá, je to naše vědomí, skrze nějž filozofie vše vykládá, chápání celku přichází z našeho vědomí, neboť naše vědomí je tím centrem, skrze nějž k nám vše přichází. „Mimo naše vědomí nic pro nás neexistuje.“ Tato věta by možná mylně mohla zrušit existenci světa, ale je důležité si uvědomit význam slova pro nás. Tímto se ale už dostávám k problému solipsismu, ten prozatím ponechám stranou, tato věta je však velmi důležitá pro chápání Klímovy filozofie.

Zkusím však uzavřít otázku, čím nebo co tedy filozofie je (samozřejmě v kontextu k filozofii Ladislava Klímy). Filozofie je výklad obsahu našeho vědomí, a to takovým způsobem, abychom porozuměli sobě samému, svému osamocení v univerzu a přitom zároveň své pevné účasti, jako součástí na celku univerza. Slovy Ladislava Klímy: „*Úkolem filozofie může tedy pouze být: DĚLAT, CO SE DĚLAT DÁ: ROZEBRAT co nejpodrobněji naše bludné myšlení, – odkrýti nejhustší temnotu v naší temnotě, aneb, což jedno jest, nejjasnější světlo v našem světle.*“⁷ A i zde nelze přehlédnout odkaz k celku: „odkrýti nejhustší temnotu v naší temnotě aneb, což je totéž nejjasnější světlo v našem světle“. Temnota i světlo jedno jest, jest celkem!

2.2. Jak myslet neexistenci světa?

„*„Zevní svět“ ukazuje „mně“ nápadný raport mezi jistými místy cerebrální části „mého“ „těla“ a „mým“ vědomím: jedna část „hmoty“ „provázena“ jest vědomím: první faktum. Dále ukazuje „mně“ mnoho podobných „těl“; následuje, – s pravděpodobností! – že mimo „mé“ existují i jiná vědomí: druhé „faktum“. Dále ukazuje „mně“ parallelismus mezi cizími a „mým“ vědomím: třetí faktum -: kupř. Jest volní akt psa, jevícím se kousnutím „mne“, provázen pocitem bolesti u „mne“. Vysvětlovati tento stav náhodnou koincidence⁸ bylo by násilné; duchu vrozená fikce „účinkování“ činí jedině jej srozumitelným: „cerebrální“ vědomí mají možnost na sebe účinkovat: čtvrté faktum. – Nastává otázka: „jak je toto možno?“ Odpověď: „prostřednictvím mimocerebrální hmoty,*

⁷ KLÍMA, Ladislav. Svět jako vědomí a nic; str. 18, Frontispis a 4 kresby Václava Stratila. 3.vyd. Praha: Trigon, 1990. Rubín (Trigon). ISBN 80-900077-0-8.

⁸ koincidence = shoda

(http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?cizi_slovo=koincidence&http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?cizi_slovo=koincidence&typ_hledani=prefix)

ale jen tenkrát je-li tato, mimo to, že je „mým“ duševním stavem, ještě něčím jiným; – skrývá-li se za cerebrální hmotou vědomí, proč by se za každou jinou nemohlo také něco skrývat? „Ale co?“⁹

Z výše popsaného vyplývá, je-li mozek hmotou a za touto hmotou se skrývá vědomí, dá se předpokládat, že v tělech, jež vidím v zevním světě, se skrývá též vědomí, z čehož vyplývá: existují i jiná vědomí, než je to mé. Zároveň se ukazuje, že mé vědomí je současně probíhající s těmito cizími vědomími. Pokud se rozhodne pes mne kousnout, nepřipisuje Klíma bolest, kterou cítím, příčině kousnutí, je to poškození mého těla, ale předpokládá zde vrozenou fikci účinkování. Nejedná se z jeho pohledu o mechanické účinkování zubů psa na mé tělo, ale o vzájemný účinek cerebrálních vědomí.

Vše jsou psychické stavy, fikce, ovšem, jak je možné, že dvě vědomí jsou schopna navzájem na sebe působit a vytvořit tak psychický stav jednoho ducha u ducha jiného? Příčinou přenosu akce jednoho ducha na druhého je dle Klímy mimocerebrální hmota. Dochází k tomu úvahou, že pokud je mozek hmotou a skrývá se za ním vědomí, proč by se za každou jinou hmotou nemohlo též něco skrývat. Ale co? Klímova odpověď: *„Nebo se za hmotou tají nějaké „X“, nějaká nám úplně nepochopitelná „věc o sobě“.“¹⁰*

Klíma ve své úvaze dospívá k názoru, že: *„Za hmotou skryté, k smyslové činnosti popud dávající X, může být jen vědomí. Vědomí jest původní, jednou už sama od sebe existující substance světová, a svět jest jen množství na sebe působících duševních stavů.“¹¹*

Klíma zde zrušil hmotu, zde svět již z filozofického hlediska neexistuje. Hmota se stala něčím, za čím se skrývá vědomí a toto vědomí je schopno působit na jiná vědomí a také tak činí. Z toho vyplývá, že dění světa, z tohoto pohledu, se mění ve vzájemné interakce různých vědomí. Svět se uskutečňuje v psychických stavech a psychické stavy jsou fikce vědomí, tudíž se svět stává fikcí.

Připusťme tuto možnost a pojďme v souladu s tím, co bylo již výše napsáno dál. Svět je plný polarit, ovšem snažil jsem se vysvětlit, že problém polarit si vytváříme sami, snažíme se ve světě nějak vymezit, a tudíž se uměle stavíme na jednu strany osy, zatímco to, vůči čemu se snažíme vymezit, stavíme na druhou stranu. Dosadme tento polarizující

⁹ KLÍMA, Ladislav. Svět jako vědomí a nic; str. 25, Frontispis a 4 kresby Václava Stratila. 3.vyd. Praha: Trigon, 1990. Rubín (Trigon). ISBN 80-900077-0-8.

¹⁰ KLÍMA, Ladislav. Svět jako vědomí a nic; str. 25/26, Frontispis a 4 kresby Václava Stratila. 3.vyd. Praha: Trigon, 1990. Rubín (Trigon). ISBN 80-900077-0-8.

¹¹ KLÍMA, Ladislav. Svět jako vědomí a nic; str. 26, Frontispis a 4 kresby Václava Stratila. 3.vyd. Praha: Trigon, 1990. Rubín (Trigon). ISBN 80-900077-0-8.

vzorec do předpokládané skutečnosti, že svět se skládá z množství navzájem na sebe působících vědomí a vyjde nám, že množství jiných vědomí je pravděpodobně dalším naším omylem, neboť lze předpokládat, že vymezení „naše“ a „jiné“ vědomí bylo stvořeno námi uměle. Stalo se to stejně, jako jsme se vymezili vůči jiným domnělým polaritám – neviděli jsme a neuměli pochopit celek. Pokud tomu tak je, pak je vědomí celkem. Existuje jen jedno jediné vědomí, na jehož celku se „naše“ vědomí v nějaké části nějak podílí. A teď už je jen kousek k egosolismu, jsem jen já a moje vědomí, vše ostatní je fikce. Podmínkou je schopnost pochopit účast na celku.

Klíma dále říká: „*Hmota je pouze duševním stavem, k němuž mohly dát popud zas jen duševní stavy. Každá částka hmoty, jako myšlenka nesčetněkrát, jako skutečnost nikdy neexistující, je vždy pokynem, že je nám psychicky blízek, nějaký duševní stav, jehož tělem jest.*“¹² Z toho Klímovi vyjde, že vše je jen psychickým tokem, tok fyzický je jen druhotný, tok psychický, který napodobuje jako stín prvotní tok. „*Filosofie, psychologie. Fyzika – vše totéž! – Kdo pochopil ideálnost hmoty a fiktivnost pojmu „já“, shledá vše jasným a jedině možným...*“¹³

Svámi Adžaja uvádí: „*Je možné, že existuje vědomí, které je za hranicemi systému jakéhokoli druhu. Advaitová filozofie a psychologie tvrdí, že takové vědomí existuje.*“¹⁴ Východní filozofie a psychologie mají na vědomí poněkud jiný náhled než západní, stejně tak i problém celku u nich více vyniká. Domnívám se, že Klímova filozofie je východní filozofii blízká. Kolega Jan Kratochvíl ve své práci uvádí, že důvody, které Ladislav Klíma uvádí na podporu své domněnky, že za hmotou se nachází nějaké X, které je pravděpodobně vědomím, jsou pouhým logickým klamem.¹⁵

Avšak dle Svámí Adžaji: „*Monistická psychologie*¹⁶ *začíná s nejjobsažnější perspektivou – perspektivou jednotného vědomí. Není nic vně hranic jednotného vědomí, protože žádné hranice neexistují*“¹⁷

¹² KLÍMA, Ladislav. Svět jako vědomí a nic; str. 27, Frontispis a 4 kresby Václava Stratila. 3.vyd. Praha: Trigon, 1990. Rubín (Trigon). ISBN 80-900077-0-8.

¹³ KLÍMA, Ladislav. Svět jako vědomí a nic; str. 27, Frontispis a 4 kresby Václava Stratila. 3.vyd. Praha: Trigon, 1990. Rubín (Trigon). ISBN 80-900077-0-8.

¹⁴ AJAYA Psychoterapie Východu a Západu: sjednocující paradigma., str. 113, Praha: Chvojkoovo nakladatelství, 2000. ISBN 80-86183-18-1.

¹⁵ Kratochvíl, Jan, Univerzita Karlova, rigorózní práce 2016, Metafyzické základy filozofie Ladislava Klímy, str. 38 <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/166797>

¹⁶ Monistická psychologie – viz. monismus = názor uznávající jedinou podstatu (http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?cizi_slovo=monismus&typ_hledani=prefix)

Opět narážíme na pojem celku, polarit a vymezení já a ne já. Kolega Jan Kratochvíl uvádí: Není-li subjekt myslitelný bez objektu, jak může být bez objektu myslitelný subjekt?¹⁸ Nelze, nebo lze jen stěží vymezit já, pokud není proti čemu ho vymezit – objekt je patrně nutný. Stejně tak kolegyně Svobodová píše: „*Klíma patrně opomíná, že takový subjekt nemůže existovat, jelikož současný subjekt vždy přejímá podstatu z okolí.*“¹⁹ Ovšem, pokud začneme já vymezovat proti okolí, proti subjektu, uměle ho vytrhneme z celku, postavíme ho na nějakou stranu polarity a oddělíme od světa. „Já“ se pak dostane do problému se světem, neboť nebude sebe chápat jako celek (součást celku). Musím říci, že i já ačkoli se zde snažím problém chápání celku vysvětlit, mám s tímto způsobem chápání problém. Je těžké si představit svět jako celek a zároveň ho vnímat v dílech, oddělený a oddělený ode mě.

Podívám-li se však znovu na Klímovu větu pozorně uvidím uvozovky u slov: „zevní svět“, „mně“, „mého“, „mým“, „hmoty“, „těl“..., co chtěl Ladislav Klíma zdůraznit použitím uvozovek u slov, kde evidentně v běžné řeči uvozovky nepoužíváme? Odpověď je v další výše citované větě: „*Kdo pochopil ideálnost hmoty a fiktivnost pojmu „já“, shledá vše jasným a jedině možným...*“²⁰ Je velmi těžké tuto část správně vysvětlit, nemám-li možnost konzultovat ji s autorem.

Zkusím se teď vrátit k situaci, kdy mne kousne pes, ovšem v kontextu výše popsané hmoty, jakožto duševního stavu. Pes i já jsme subjekty. Ovšem vůči sobě navzájem jsme jeden pro druhého objektem a subjektem podle toho, z kterého pohledu na věc nahlížíme. Každý z těchto dvou subjektů má mozek, tedy cerebrální hmotu, za níž se skrývá určitý stupeň vědomí. Mozek psa (tedy jeho cerebrální hmota) se rozhodne svou vůlí kousnout mne. Ovšem psí tělo je též nějakou hmotou a podle Klímy se za každou, tedy i za touto hmotou, skrývá nějaké vědomí, které přenáší „komunikaci“ mezi duchy. Tedy vůle psa mne kousnout je přenesena mimocerebrální hmotou (tělem psa) až k aktu kousnutí, kdy opět mé tělo toto kousnutí vnímá prostřednictvím mimocerebrální hmoty mého těla a jako duševní stav ho přenesne až do mé cerebrální hmoty, tedy mého mozku, za kterou

¹⁷ AJAYA *Psychoterapie Východu a Západu: sjednocující paradigma.*, str. 115, Praha: Chvojkoovo nakladatelství, 2000. ISBN 80-86183-18-1.

¹⁸ Kratochvíl, Jan, Univerzita Karlova, rigorózní práce 2016, *Metafyzické základy filozofie Ladislava Klímy*, str. 38

¹⁹ Svobodová, Eliška, Univerzita Karlova, bakalářská práce 2013, Pojetí „já“ u Ladislava Klímy v rámci beletrie <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/123232>

²⁰ KLÍMA, Ladislav. *Svět jako vědomí a nic*; str. 27, *Frontispis a 4 kresby Václava Stratila*. 3.vyd. Praha: Trigon, 1990. Rubín (Trigon). ISBN 80-900077-0-8

se skrývá mé vědomí a já začnu kousnutí vnímat, jako kousnutí psa. Vědomím přijímaný fyzický vjem kousnutí psa je však ve skutečnosti (dle Klímy) fikcí, neboť to, co skutečně proběhlo, bylo působení různých druhů vědomí skrytých za hmotou, vzájemně na sebe. Tedy série duševních stavů ve vzájemném účinkování, na jejímž konci vnímám bolest z kousnutí.

Předpokládám, že je to dáno tím, že nic není možné vnímat jinak než jako psychický stav. Ať je to vnímání někoho blízkého, strach, či obyčejné jídlo, vše se nám zjevuje jako nějaký psychický stav. Dotkneme se ohně, a to že pálí, vnímáme jako psychický stav, narazíme do zdi a uvědomíme si to jako psychický stav. Samozřejmě namítnete: „ale ta zeď tam přeci je!“ Ano, je možné, že tam ta zeď je, jenže vy se o ní nikdy nedozvíte jinak než prostřednictvím svých smyslů, jejichž informace zpracuje vaše vědomí a nějak je zprostředkuje vašemu já, vašemu vnímání. Vše, co se dostane k našemu myšlení, se k němu dostane jako psychický stav.

2.3. Egosolismus

„Na počátku bylo pouhé Já (v originálu átman), jež mělo podobu osoby. Rozhlédl se a neviděl nic, než sebe. *Řekl nejprve: „Já jsem.“ Z toho vzniklo slovo já.*“²¹ Touto větou začíná 1. kapitola BRHADÁRANJAKÓPANIŠÁD v překladu Dušana Zbavitele a pokračuje v osmé kapitole: „*To nejvnitřnější, kterým je átman, je dražší než syn, dražší než bohatství, dražší než všechno jiné. A když někdo řekne někomu jinému, považujícímu za drahé něco jiného než átmana, že to drahé ztratí, má pravdu, a tak se také stane. Jedině átmana považujte za drahého. Kdo považuje za drahého jedině átmana, tomu to drahé nezahyne.*“²² Klíma upanišády četl, zmiňuje se o nich v různých místech svých textů, necituje však přesně místa ze kterých čerpal, nemůžeme tedy vycházet z konkrétních citací.

Zde v upanišádách má „já“ jiný význam, je nikoli „já“ ve smyslu subjektu, vymezujícímu se vůči objektu, já je součástí všeho, já je vším. Átman jako „já“ je počátkem všeho a tento átman tvoří vše: „*A to je nejvyšší tvorba Brahmy, že stvořil bohy vyšší (než je sám), a ač smrtelný, stvořil nesmrtelné. Proto je to nejvyšší tvorba. Kdo toto*

²¹ ZBAVITEL, Dušan. Základní texty východních náboženství, str.34, Praha: Argo, c2007. ISBN 978-80-7203-846-6.

²² ZBAVITEL, Dušan. Základní texty východních náboženství. Str.35, Praha: Argo, c2007. ISBN 978-80-7203-846-6.

pozná, je v tomto jeho nejvyšší stvoření.“²³ Klíma ve své filozofii navazuje na Nietzscheho, Schopenhauera, jejichž dílo studoval sám. Byl student odmítající školní systém (být profesorem filozofie a etiky je tou největší potupou²⁴ a také byl student z tohoto systému vyloučený. V jeho myšlence egosolismu se projevuje jak Nietzscheho vůle k moci, ačkoli Klímou transformovaná do všeobjímající vůle k vítězství, tak Schopenhauerova myšlenka světa jako vůle a představy. Svět se stává fikcí, pouze mou představou. Upanišády však Klímu ovlivnily neméně silně jako myšlenky Nietzscheho a Schopenhauera. Jeho cesta myšlení obráceného do sebe v němž bytí těla není důležité, neboť vším je jen psychický stav, má blízko k východnímu myšlení. Já je vším, vším jsem já, svět je fikcí.

„Svět jsem pouze já, jen dokud žiji já, žije pro mne i svět, vše na něm a kolem něho. Nebudu-li žít já, nebude žít pro mě ani svět, aniž co kolem něho. Já však budu žít stále, protože již teď také nežiji: spím-li a nemám při tom snů, nežiji. Tedy i nyní už Smrt je ve mně. Protože však Smrt máje v sobě, zároveň žiji – tedy není Smrti. Svět jsem já, já jsem i svět: ve mně je život i smrt, všechno i nic, alfa i omega – Věčnost.“²⁵ (Klíma – Dialog o ničem a o všem)

Připustím-li teorii uvedenou v předchozí části práce, pak svět existuje, ve své podstatě existuje i hmota (ačkoli z filozofického hlediska patrně nikoli), jen tento svět se mnou komunikuje prostřednictvím „X“, kteréžto „X“ je vědomím skrytým za hmotou. Pak tedy nemohu napsat: „svět jsem pouze já“. Tato a podobná kritika se snáší na Klímovu filozofii egosolismu. Schválně jsem vybral citát, který považuji za plnější, je v něm totiž slovní spojení: „pro mě i svět“ a „pro mě ani svět“. „Pro mě“ považuji za důležité. Setkáte se mnohými převzatými citacemi, kde se říká: „Klíma je egosolista, jen on a nic jiného – neexistuje svět“. Ovšem říci, neexistuje svět a neexistuje svět „pro mě“ je velký rozdíl.

Domnívám se, že tento citát je správný pro vyložení myšlenky Klímova egosolismu. Jak tedy chápat „svět jsem jen já“? Zkuste si představit, že planeta není osvětlována sluncem, všude je naprostá tma a na osvětlení jsou použity miliardy speciálních žárovek. Tyto žárovky mají tu specifickou vlastnost, že dokážou nasvítit celý tento svět tak, že ho vidí jejich majitel, ovšem majitel druhé žárovky, pokud nesvítí ta jeho,

²³ ZBAVITEL, Dušan. Základní texty východních náboženství, str. 35, Praha: Argo, c2007. ISBN 978-80-7203-846-6.

²⁴ KLÍMA, Ladislav a Kamila LOSOSOVÁ. Filozofa Ladislava Klímy tzv. Velký román, str. 458, V Praze: Levné knihy, 2007. ISBN 978-80-7309-486-7

²⁵ KLÍMA, Ladislav, KOPÁČ, Radim, ed. Filosof z předměstí: dialog o ničem a o všem, str.61, Praha: Pulchra, 2014. ISBN 978-80-87377-89-5.

tak nevidí nic. Tedy každá žárovka dokáže nasvítit svět jen svému majiteli a to, i když svítí současně. Žádný majitel žárovky není schopen spatřit světlo, a tudíž jím nasvícený svět, žádné jiné žárovky. Co nastane? Vznikne miliarda pravděpodobně stejných světů, z nichž každý jediný vzniká a zaniká rozsvícením a zhasnutím příslušné žárovky, příslušného majitele. Pokud bychom byli mimo tento specifický svět a byli schopni vnímat všechna ta nasvícení, mohli bychom pravděpodobně určit, že ten svět skutečně existuje a že je to jeden a tentýž – tedy stejný svět.

Pokud bychom však byli součástí tohoto specifického světa, rozsvícením naší žárovky bychom uviděli celý svět, uviděli bychom i ostatní majitele žárovek, nikdy bychom však nebyli schopni vidět nasvícení světa jejich žárovkami. Pak bychom, ale nebyli schopni nikdy ověřit, zda i oni vidí tentýž svět jako my. Mohli bychom s nimi o tom diskutovat, mohli bychom zjistit, že většinu věcí vidíme stejně nebo podobně, mohli bychom označit ty, kteří by tvrdili, že svět vypadá jinak za blázny, nikdy by však toto naše vzájemné sdělení nebylo jakkoli ověřitelné, neboť při pouhém zhasnutí naší žárovky by nám svět, a tudíž i všichni ostatní jeho obyvatelé, zmizeli.

Tak vypadá náš svět. Miliardy rozsvícených žárovek vnímání vědomí člověka, miliardy možná stejných možná jiných světů, přičemž každý z nich zhasne a zmizí smrtí toho kterého konkrétního člověka. Mohl Klíma vzít v úvahu existenci ostatních světů jako skutečnou a netvrdit: „Svět jsem pouze já, jen dokud žiji já, žije pro mne i svět“? Domnívám se, že v jeho filozofickém systému nikoli, ačkoli právě slova „pro mě“ nechávají otevřenou možnost uvědomit si i možné „pro tebe“, zároveň se však spojení „pro tebe“ nedá použít, protože já si svůj svět nemám šanci ověřit a pokud ty začneš o světě uvažovat podobně, již to nebude „svět pro tebe“, ale „svět pro mě“, protože to bude tvé uvažování, tvá potenciální žárovka, tvé já – ty se mění v já, původní definice „Svět jsem pouze já, jen dokud žiji já, žije pro mne i svět“ zůstává a nutně musí zůstat nezměněna.

Jistě teď namítnete, že jsem právě stvořil miliardy světů, které se sice nějakým způsobem mohou ovlivňovat, ale vždy je daný svět skutečný jen pro konkrétní „já“, které o něm uvažuje a které nemá možnost si ani ověřit skutečnou existenci ostatních „já“, jež jsou v dané úvaze pro něj „ty“ a vzdálil se tak své představě celku. Není tomu tak, předpokladem je jeden svět a miliardy pohledů na totéž. Jsem součástí celku, ačkoli to mnohdy nejsem schopen chápat a ani ověřit. Opět je hlavní problém, jak pochopit celek a jak pochopit své místo v něm jako pevnou součást tohoto celku.

Svámi Adžaja uvádí: „*Spirituální tradice východu poukazují na to, že protikladné dvojice jsou výtvořem mysli. Lankavasutra mahajánové budhistické tradice uvádí:*

„Falešné představy učí, že takové věci, jako je světlo a stín, dlouhý a krátký, černý a bílý, jsou odlišné a má být mezi nimi činěn rozdíl; ale ony nejsou nezávislé navzájem jedna na druhé; jsou pouze odlišnými aspekty téže věci; jsou termíny vztahů ne reality. Stav existence nemají vzájemně se vylučující charakter; ve své podstatě věci nejsou dvě, ale jedna.“²⁶

Z toho plyne: „svět jsem jen já“ neznamená, „není svět“, chybí mi polarita, na základě jejíhož pozadí bych se zjevil a uskutečnil. Ne, tak tomu není, znamená to: „svět jsem jen já“ – jsem součástí celku, jsem pevně zařazen do celku, jsem s ním spojen tak, že jsem, jsem jen já, jako celek, kterým vnímám. Pokud zemřu, zmizím z tohoto celku stejně, jako pro mě přestane tento celek existovat. Jen dokud žiji já, žije pro mne i tento svět.

Jistě namítnete, že Klíma viděl tento problém poněkud jinak. Dokonce uvažoval o sebevraždě, jen jako o přeskupení vůle. Přesto se domnívám, že není možné, byť bychom připustili možnost cykličnosti života (ať již reinkarnací podle indické filozofie, či neustále navazujícími cykly života podle Klímovy Bílé svině), v novém cyklu (po přeskupení vůle) pokračovat v tomtéž světě. Svět je tvořen psychickými stavy, a tudíž vnímáním světa. Dojde-li k přeskupení vůle, či reinkarnaci, či k novému cyklu života, již to není tentýž svět pro mne. Je to tentýž svět z pohledu celku a zároveň to nutně musí být jiný svět z pohledu mého psychického stavu. Pokud by to tak nebylo, sebevraždu by nebylo možno provést, anebo bych se musel po sebevraždě dostat do naprosto shodného psychického stavu, jako před ní, což vylučuje sebe samo.

Za života jsem schopen s tímto světem za určitých podmínek a určitým způsobem komunikovat. To znamená, že tento svět prostřednictvím duševních stavů je se mnou v nějakém kontaktu. Zároveň jsem však jen já, tudíž to, zda na mě svět působí, záleží jen na mně, na mé existenci a na mé schopnosti se světem v kontaktu být. Například pokud je člověk v umělém spánku a není schopen nám známým způsobem komunikovat, nejsme schopni prokázat, že žádným způsobem se světem nekomunikuje, minimálně nějak přijímá potravu, léky a vylučuje, což je určitý způsob komunikace, ovšem nelze předpokládat, že jeho komunikace se světem je ve stejném rozsahu, jako komunikace zdravého jedince. Jeho já je výrazně omezeno v duševní činnosti, a tudíž jeho vědomí a uvědomění si sama sebe, což je základním předpokladem uvědomění si sebe ve světě, a tím pádem existenci světa, je taktéž omezeno a možná znemožněno, pak by pro něj nebyl svět. Pokud si nejsem

²⁶ AJAYA Psychoterapie Východu a Západu: sjednocující paradigma., str. 60/61, Praha: Chvojtkovo nakladatelství, 2000. ISBN 80-86183-18-1.

schopen uvědomit sám sebe, nemohu si ani uvědomit existenci světa – svět pro mne neexistuje.

„Podle védanty vyzařuje z čirého vědomí iluzorní svět forem právě tak, jako sen se svými postavami a sceneriemi vychází od snícího člověka. Ve snu může člověk prožívat noční můru; je vtažen do snu a identifikuje se s probíhajícími dramaty. Ale když procitne, pozná, že tyto zážitky nevycházejí z ničeho substancionálního. V bdělém stavu člověk také zažívá fyzickou a emocionální bolest a konflikt, neúplnost a nespokojenost. Člověk není nikdy plně jednotný, není nikdy úplným celkem. Podle védanty se také jednotlivec musí probudit z tohoto tzv. bdělého stavu, aby toho mohl dosáhnout, musí projít procesem, v němž se vzdá identifikace s melodramaty, jež ho obklopují. Pak se probudí do své pravé přirozenosti, když začne uskutečňovat jednotu, která leží za hranicemi veškerých mnohostí, bude osvobozen od všech překážek a omezení ve světě forem a jmen.“²⁷ Svět jsem jen já ..., jsem osvobozen od všech omezení ve světě forem..., lze tuto myšlenku dovést až sem?

„Monistická psychologie umísťuje střed dovnitř každé bytosti, je to střed univerzálního vědomí.“²⁸ „Z tohoto centra vyzařuje láska a dotýká se každého, každé bytosti, pečuje o ně a poskytuje jim duchovní potravu bez ohledu na to, zda jejich vědomí popírá, či nepopírá existenci lásky. Toto centrum je pramenem řinoucí se řeky moudrosti, která protéká slovy, větami a knihami posvátných textů vnuknutých samotným Bohem a vede k nejhlubšímu uvědomění si řádu, plánu a pojetí univerza a všeho toho, co leží za jeho hranicemi.“²⁹

Ve východní filozofii k nám tedy nepřichází věci zvenčí, ale jsme celkem s univerzem a zároveň jsme centrem, ze kterého vyvěrá moudrost a láska vnuknutá nám samotným Bohem. Věta Ladislava Klímy: „Svět jsem pouze já, jen dokud žiji já, žije pro mne i svět,“ by patrně ve východní filozofii nezpůsobila takový nesouhlas, protože její pochopení by přišlo úplně z jiného směru. Svámí Adžaja mimo jiné i uvádí, že: „Z teorie

²⁷ AJAYA Psychoterapie Východu a Západu: sjednocující paradigma., str. 44/45, Praha: Chvojtkovo nakladatelství, 2000. ISBN 80-86183-18-1.

²⁸ AJAYA Psychoterapie Východu a Západu: sjednocující paradigma., str. 45, Praha: Chvojtkovo nakladatelství, 2000. ISBN 80-86183-18-1.

²⁹ AJAYA Psychoterapie Východu a Západu: sjednocující paradigma., str. 157, Praha: Chvojtkovo nakladatelství, 2000. ISBN 80-86183-18-1.

karmy vyplývá, že žádná situace, se kterou se setkáváme, není vytvořena nikým, nebo ničím vnějším, ale je výsledkem naší podvědomé mysli.“³⁰

Neustále se zde vracím k pojmu celku, ale stále mám pocit, že s jeho pochopením mám problém já sám, a je možné, že i případný čtenář. Zkusím vám tedy pojem celku trochu přiblížit.

Zkusme si představit akvárium, jsou v něm rybičky, vodní rostliny, mikroorganismy, voda. Pokud se na akvárium díváme, vnímáme pohyb rybiček, ten nás upoutá, vodní rostliny a vodu považujeme za samozřejmou kulisu, stejně jako stěny, či spíše nádobu akvária. Mikroorganismy nejsme schopni vnímat vůbec. Celé je to akvárium, je to celek, který funguje pouze v celé své spojitosti, dáme-li do prostoru rybičky, nebo jen vodu, nebo jen prázdnou nádobu, ... nebude akvárium celkem a nebude funkční. Ovšem z venku jako na celek jsme schopni se dívat, jen protože jsme mimo, staneme-li se součástí, naše vnímání bude omezeno úměrně tomu, jak velkého celku jsme součástí. Pokud se dostaneme do akvária, byť obřího, stále jsme schopni si uvědomovat jednotlivé části akvária, a tudíž chápat, zda a jak s ním tvoříme celek.

Jiné to už bude, pokud se například dostatečně vzdálíme od naší planety. Budeme vidět nějaký obrys připomínající kouli a v závislosti na odrazu slunečního svitu možná poznáme barvu planety, která však bude jen fikcí, protože barvu v té či oné podobě budeme vnímat jen my a subjekty s podobnými smyslovými předpoklady. Vše, co je součástí naší planety, nám bude připadat, jako jeden nerozlišitelný celek – prostě planeta.

Teprve při určitém přiblížení začneme rozeznávat světadíly, později lesy, řeky a až po přistání na té planetě jsme schopni rozeznat jednotlivé lidi a ty jen v případě, že budou v naší blízkosti – v tu chvíli už však ztrácíme pojem celku. Ano, jsme schopni kulatost, rozměry a celek planety pochopit z výpočtů, z fotografií, apod. Sami však svými smysly již celek nejsme schopni plně vnímat, teprve tehdy jsme však jeho součástí. To vše je však stále jen pouhou výsečí nějakého dalšího vyššího, většího celku, pokud jsme součástí nekonečna, nejsme schopni celek našimi smysly odhalit, přehlédnout, popsat, můžeme o něm jen myslet.

„Já“ nemá žádnou možnost podívat se na naše vědomí z venku, a tak pochopit v jakém je celku a jaké v něm mám místo. Vše vychází z mého vědomí, které je součástí unitárního vědomí a toto unitární vědomí je základem všeho. Východní filozofie chápe vše

³⁰ AJAYA Psychoterapie Východu a Západu: sjednocující paradigma., str. 72, Praha: Chvojtkovo nakladatelství, 2000. ISBN 80-86183-18-1.

jako celek, Vše je obsaženo v „já“ a „já“ je vším. Svět je klam. Schopenhauer při vysvětlování svého „světa, jako představy“ používá též východní myšlenky: „konečně prastará moudrost Indů praví: *„To je Maja, závoj klamu, který zahaluje zraky smrtelných a dává jim vidět svět, o němž nelze říci, ani že je, ani, že není; neboť je roven snu, slunečnímu odlesku na písčíně, který poutník zdálky pokládá za vodu, nebo taky pohozenému provazu, který pokládá za hada“*³¹

2.4. Sen

Ladislav Klíma je ve své próze mistrem v popisu přechodu mezi snem a skutečností. Pohrával si s myšlenkou snu velmi dobrým způsobem, jste-li čtenář, lehce uvěříte, že to, co právě čtete, je pro hrdinu tou pravou skutečností, abyste vzápětí byli vyvedeni z omylu a ujištění, že to byl sen, přičemž o pár řádků dál se situace opakuje a vy jste znovu ujištění, že i další pasáž, kterou jste společně s hrdinou považovali za skutečnost, je opět snem.

Je to úmysl a jeho próza je čtivá, domnívám se však, že tento popis skutečnosti prolínající se snem, není jen literární vědomá mystifikace Ladislava Klímy vůči čtenářům, je to jeho způsob uvažování o vědomí. Ostatně již výše jsem popsal Klímovu teorii mimocerebrálního přenosu působení jednoho ducha na druhého. Vědomí je jen psychickým stavem. Ovšem i sen je jedním z psychických stavů. To, jak se nám Ladislav Klíma mistrně snaží ve své próze ukázat, jak tenká a mnohdy nepostřehnutelná pro nás může být hranice mezi snem a skutečností, je jen jeho důkazem pro svou teorii, že život je jen sen.

Sen, nebo skutečnost? Z běžného snu se lze probudit, pak pochopíme, že to, co jsme vnímali, nebylo skutečné, ale otázka zůstává, co je skutečně skutečné? Leibniz uvádí ve své Monologii: *„Život – pouhý sen?“*³² Taktéž je známá Descartesova věta: „Dovedu si představit, že život je jen sen“.

Problém skutečnosti není jednoduchý. Platonova jeskyně řeší podobný problém. Člověk připoutaný v řetězech u ohně, považující stíny za skutečný svět, je vyvlečen na světlo, na skutečný svět plný slunce ... co musí přijít? – oslnění, oslepení, nedůvěra, že tento svět je ten pravý a po prozření a pochopení skutečnosti přijde poznání. Ovšem

³¹ SCHOPENHAUER, Arthur. Svět jako vůle a představa, str. 23, Pelhřimov: Nová tiskárna, 1998. ISBN 80-901916-4-9.

³² LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm. Monadologie a jiné práce, str. 137, 1. vyd. Praha: Svoboda, 1982. 175 s.

budou mu jeho druzi, stále ještě připoutání v řetězech věřit, že to, co je venku mimo jeskyni, je skutečné a krásné?

A i kdyby tomu tak bylo, jak tito lidé, kteří doteď věřili, že to, co vidí, je skutečnost, mají uvěřit, že to, co vidí mimo jeskyni, je tou opravdovou skutečností? A je to skutečností? Co když se jedná jen o další jeskyni? Větší a ozářenou sluncem, ale přesto jen další jeskyni! Teprve za ní je ten pravý svět! Opravdu? Můžeme určit, zda je někde ten pravý svět a můžeme ho my našimi smysly a naším vědomím chápat a být schopni vnímat. Skepse, nezničitelná, nevyvratitelná, nekonečná!

Nutně potřebujeme pevný bod, je však tímto bodem Augustinova a potažmo Descartesova věta: „Myslím, tedy jsem“? Mám-li být důsledný, musím se zeptat, kde jsem, v čem jsem a jak myslím? Stačí, že si uvědomuji, že myslím? Domnívám se, že nikoli. Jediný pevný bod tedy podle mne je: „Věřím, že myslím, tedy věřím, že jsem.“ V tento svět musím uvěřit.

Znamená to, že vše je fikce, sen ducha, který tento sen prostřednictvím duševních pochodů nějak vytřídí a v nějaké formě mu uvěří. Je-li tedy vše snem, tedy duševním pochodem ducha, pak je egosolismus nutný. Pokud existence světa vzniká pouze tak, že duch vnímá své duševní pochody (a jinak to snad ani není možné), pak pro mne svět skutečně nemůže existovat. Existuji pouze já a vše ostatní získává existenci až prostřednictvím mne, díky tomu, že v to uvěřím. A stejně tak vše pro mne umírá ve chvíli mé smrti.

Dovolím si tvrdit, že to, že pro mne existuje pouze já, neznamená neexistenci světa. Svět nějak existuje a my jsme schopni ho nějak vnímat, prostřednictvím duševních pochodů našeho ducha. Nejsme však schopni určit, zda a jak ten svět v čisté pravdě vypadá a už vůbec ne to, zda nejsme jen součástí nějakého vyššího druhu myšlení. Klíma však šel mnohem dál, předpokládal, že pokud dokáže ovládat své duševní pochody myšlením, dokáže tvořit svět.

„Nejvyšší musí se nutně zdát nejnižším; co se zdá jest; všechno je pravdou; to znamená, vše je lží; to znamená, že vše je Volnost; to znamená, že vše je zářné bláznovství, – že vše je lží, že vše nesmyslem, že vše začarovaný kruh, čarovný kruh, že vše je krása, že krása spočívá v nesmyslu, že vše je.“³³

Krása spočívá v nesmyslu, že vše je..., není možné se zde nezeptat, potřebuje člověk k životu vědět, že vše k němu přichází jako sen jeho vlastního vědomí? Ne! Krásné je, že vše je. Krásné je, že vše je tak, jak to naše smysly vnímají, a přesto je v nás něco,

³³ KLÍMA, Ladislav a Erika ABRAMS. Sebrané spisy, str. 141, Praha: Torst, 2005. ISBN 80-7215-239-4.

co nás láká zjistit, co je za snem. Je v nás něco, co nás nutí myslet o nemyslitelnostech, jak to formuloval ve svém životopise sám Ladislav Klíma: „*V patnáctém roce procitla, jednoho osudného odpoledne, rázem a děsivě má dosud spící, snící podstata, pod jednou ze svých forem: musit násilně myslet o nemyslitelnostech.*“³⁴ Pokusit se pochopit podstatu celku, snu, egosolismu, fikce znamená myslet o nemyslitelnostech.

2.5. Hra

Stejně jako Ladislav Klíma mistrně ve své próze ovládal sen, pracoval i s hrou, hra a sen se prolínají. Hra se snem a hra se skutečností. Ale hlavní hra spočívá v hře s myšlenkami. „*Hlavní: myšlení stojí mimo pravdu a lež. Čím je? Hrou. Korrelat: Hrající si. Protože vše má smysl jen v poměru k já, znamená to: Jsem Hrající si = Jsem Absolutní = S. Nemá naprosto smyslu ptát se, je-li to pravdou, jistotou, – oba pojmy definitivně pryč! Je to Hrou, neboli Hrajícím si. Je to Samozřejmostí, která nepotřebuje podstatně žádného důkazu, stojí naprosto nad ním.*“³⁵

Hra s myšlenkami, neboť celý svět se uskutečňuje jen skrze mne, jsem jen já a mé vědomí, v němž se celý svět stává světem, a to skrze mé duševní pochody. Mé myšlenky jsou určující – jsem hrající si (s nimi), a tudíž jsem absolutní. Na tomto základě vzniká Klímova próza, a i Klímova filozofie. Já jsem ten, jehož myšlenky jsou určující pro stav tohoto světa (nesmíme však zde zapomenout, že jen pro mne), já jsem hrající si s nimi a touto hrou určuji běh světa.

Při čtení Klímova Velkého románu, jsem si kladl otázku, kdo je Caesar, kdo jsou jeho milenky? Dospěl jsem k přesvědčení, že do postavy Caesara se skryl Klíma sám a jeho milenky? Jsou jeho myšlenky, jsou schopné všeho, umí vraždit bez mrknutí oka, zároveň umí být bázlivé, chtivé a vášnivé, divoké a nespoutané. Jen myšlenky mohou stvořit etiku, jež z křesťanského pohledu je etikou zvrácenou, jen myšlenky mohou spojit představu školy s vychvalováním bití dívčích zadečků s takovou důsledností s jakou toto Ladislav Klíma popisuje. Ačkoli ve svém životopise Ladislav Klíma přiznává, že sexu se věnoval minimálně, přesto se však jevil jako veselý společník, který: „ ... *důsledně*

³⁴ KLÍMA, Ladislav, ZUMR, Josef, ed. Vteřiny věčnosti, str. 152, Vyd. 3., V nakl. Maťa 2. Ilustroval Bedřich GLASER. Praha: Maťa, 2010. Česká radost. ISBN 978-80-7287-139-1.

³⁵ KLÍMA, Ladislav a Erika ABRAMS. Sebrané spisy, str. 167/168, Praha: Torst, 2005. ISBN 80-7215-239-4.

*kdekteřou ženu na potkání poplácával...*³⁶ a jak sám uvádí, činil tak ne pro své potěšení, ale protože to považoval za příkaz slušnosti a zdvořilosti.

Hra s myšlenkami je základní. Při této hře je vše možné. Lze se vypořádat se světem i se sebou samým. Cesta k vlastní božskosti vede skřze hru. Jsem-li schopen hrát si se svými myšlenkami – tedy jsem schopen všeho – však jen prostřednictvím těchto myšlenek. Je to snad rozpor? Ne, vždyť vše se uskutečňuje skřze mé duševní pochody, tudíž mé myšlenky jsou absolutní božství.

2.6. Božství Ladislava Klímy

2.6.1. Biblický Bůh

Chtěl být Klíma biblickým Bohem? Co si ale představit pod pojmem pojem biblický Bůh? Pokusím se charakteristiku pojmu biblický Bůh.

Bůh stvořitel – 1. kniha Mojžíšova popisuje Boha, jako toho, kdo slovem stvořil svět. *„Na počátku Bůh stvořil zemi, ..., i řekl Bůh „bud’ světlo“, ..., i řekl Bůh „bud’ klenba“, ... „Nahromad’te se vody“ ..., Bůh učinil rozmanité druhy zemské zvěře i rozmanité druhy dobytka a rozmanité druhy všelijakých zeměplazů. Viděl, že to je dobré.“*^{Gn 1-24} Biblický bůh stvořil zemi a vše na ní tvořil slovem a tvořil, jakoby pro člověka. Pak stvořil člověka: *„Učiňme člověka, aby byl našim obrazem, podle naší podoby. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi.“*^{Gn26} Biblický Bůh je stvořitelem i člověka, kromě toho, že Bůh člověka stvoří, učiní ho i vládcem nad zvířaty a dá mu zemi, aby si jí práci podmanil.

Bůh trestající – Bůh je však i ten, kdo člověka trestá v případě, že se nechová v souladu s božími doporučeními. Bůh hadovi: *„Protože si to učinil, budeš proklet, odvržen ode všech zvířat a ode vši polní zvěře. Polezeš po břiše, po všechny dny svého života budeš žrát prach. Mezi tebe a ženu položím nepřátelství, i mezi símě tvé a símě její. Ono ti rozdrtí hlavu a ty jemu rozdrtíš patu.“* Ženě řekl: *„Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení, budeš dychtit po svém muži, ale on nad tebou bude vládnout.“* Adamovi řekl: *„Uposlechl jsi hlasu své ženy a jedl jsi ze stromu, z něhož jsem ti zakázal jíst. Kvůli tobě nechť je země prokleta; po celý svůj život z ní budeš jíst*

³⁶ KLÍMA, Ladislav, ZUMR, Josef, ed. Vteřiny věčnosti, str. 163, Vyd. 3., V nakl. Maťa 2. Ilustroval Bedřich GLASER. Praha: Maťa, 2010. Česká radost. ISBN 978-80-7287-139-1

v trápení, vydá ti jenom trní a hloží a budeš jíst polní byliny. V potu své tváře budeš jíst chléb, dokud se nevrátíš do země, z níž jsi byl vzat. Prach jsi jsi a v prach se navrátíš.“

Bůh průvodce – biblický Bůh provází člověka při jeho strastiplné cestě životem na zemi. Bůh je ten, kdo vyvádí vyvolený lid z Egypta, vede ho pouští až do země zaslíbené, ale Bůh je i ten, který dopustí zkázu Jeruzaléma, když se vyvolený lid odvrátí ve své víře od Boha. „Sedmého dne pátého měsíce v devatenáctém roce vlády Nebúkadnesara, krále babylónského, přitáhl do Jeruzaléma Nebúzaradán, velitel tělesné stráže, služebník babylónského krále. Vypálí Hospodinův dům i dům královský a všechny domy v Jeruzalémě; všechny význačné domy vypálil ohněm.“^{2Kr8} Bůh je stále ten mocný tvůrce světa, ten který svou přízní, či naopak tím, že někoho od své přízně oddělí, rozhoduje o osudech lidí.

Bůh spasitel – biblický Bůh Nového zákona je ten, který sešle na zemi svého syna Ježíše, aby svou smrtí vykoupil lidstvo z věčného hříchu. „*Nezanechám vás osiřelé, přijdu k vám, ještě malou chvíli a svět mě už neužrjí, vy však mě uzříte, poněvadž já jsem živ a také vy budete živi. V onen den poznáte, že já jsem ve svém Otci, vy ve mně a já ve vás. Kdo přijal má přikázání a zachovává je, ten mě miluje. A toho kdo mě miluje, toho bude milovat můj otec, i já ho budu milovat a dám se mu poznat.*“^{J18-21} Ježíš, jakožto syn boží je ten, kdo zvěstuje lidstvu z mrtvých vstání, Boží království a vykoupení. Pro lidstvo začíná cesta k vykoupení nebo k věčnému zatracení.

Richard Schaeffler hovoří o Bohu ve filozofickém kontextu jako o něčem, co je principem: „*Takže filozofický pozorovatel pak usoudí, že Bůh, o němž mluví náboženství, funguje jako věčný a transcendentní princip zkušenostního světa takovým způsobem, že z tohoto principu může být pochopeno i ono spojení protikladů, které je navzdory všem zákazům sporu ze strany logiků základním zákonem našeho jevového světa.*“³⁷ Bůh tedy pro filozofy není stvořitelem trestajícím a odpouštějícím, je však principem, který je základem světa.

Bůh je však i podmínkou poznání: „*Důvěra v rozum, který se sám omezuje, který souhlasí pouze s tím, co se prokázalo, jako myšlené nutně, je tedy následkem důvěry v Boží absolutní dobrotu. Skepse nepřátelská rozumu by se rovnala nedůvěře vůči stvořiteli. Tak tedy zcela jasně vidím, že jistota a pravda všeho vědění závisí jedině na poznání pravého Boha, takže dříve než jsem znal Boha, nemohl jsem nic o ničem*

³⁷ SCHAEFFLER, Richard. *Filosofie náboženství*. Přeložil Jolana POLÁKOVÁ. Str. 44, Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1195-1.

*dokonale vědět.*³⁸ (Schaeffler zde cituje Descarta) Bůh, jako cesta poznání tím, že poznávám Boha, poznávám svět, neexistuje možnost jiného poznání, Bůh je zde podmínkou poznání. Pak by tedy platilo, že být Bohem, znamená mít absolutní poznání. V tomto duchu cituje Schaeffler i Tomáše Akvinského: „*Všechny poznávající bytosti poznávají v každém poznávaném předmětu implicity Boha*“³⁹

Výrazně jiný pohled přináší Schaeffler citací Ernesta Blocha: „...*Ernest Bloch. Domnívá se, že středem veškeré náboženské tradice je věrnost naději – navzdory danému, zdánlivě uzavřenému a neměnnému, a proto beznadějnému světu. V absolutnosti této naděje, která ví o své převaze nad všemi takzvanými realitami, spatřuje Bloch opravňující základ náboženství.*“⁴⁰ a dále se naděje, aniž to člověk ví zaměřuje na překonání světa s Bohem: „*Ne existujícímu světu musí eskalovat do radikálního „Ne“ vůči jeho božskému počátku ...*“⁴¹ Z výše uvedeného dospívá Bloch k názoru, že hnací silou dějin je víra v „*Boží království bez Boha*“

Mohl bych zde v nástinu pojmu „být biblickým Bohem“ pokračovat v teologické i filozofické rovině, ještě hodně dlouho a samo toto téma by dalo na mnoho odborných prací teologů i filozofů. Není však cílem této práce hledat, čím je biblický Bůh, nýbrž pokusit se o obecnou charakteristiku našeho pohledu na Boha, tu pak srovnat s pohledem upanišád a pohledem Ladislava Klímy, a tím dospět k závěru, zda Klíma chtěl být Bohem ve smyslu „být biblickým Bohem“.

2.6.2. Upanišády

Upanišády označuje kolektiv autorů knihy Indie a Indové, jako završení véd. „*Ne nadarmo je Indové nazývají véndáta, tj. „konec véd“.*“⁴² Upanišády tak nejen chronologicky uzavírají soubor véd, ale označují vědy za nižší vědění a samy upanišády

³⁸ SCHAEFFLER, Richard. *Filosofie náboženství*. Přeložil Jolana POLÁKOVÁ. Str. 56, Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1195-1.

³⁹ SCHAEFFLER, Richard. *Filosofie náboženství*. Přeložil Jolana POLÁKOVÁ. Str. 66, Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1195-1.

⁴⁰ SCHAEFFLER, Richard. *Filosofie náboženství*. Přeložil Jolana POLÁKOVÁ. Str. 68, Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1195-1.

⁴¹ SCHAEFFLER, Richard. *Filosofie náboženství*. Přeložil Jolana POLÁKOVÁ. Str. 68, Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1195-1.

⁴² KRÁSA, Miloslav, Dagmar MARKOVÁ a Dušan ZBAVITEL. *Indie a Indové: od dávnověku k dnešku*. Str. 30/31, Praha: Vyšehrad, 1997. ISBN 80-7021-216-0.

se nadřazují jako: „... vyšší vědění, které bohové lidem neprozradili a k němuž se musí člověk dopracovat vlastním úsilím.“⁴³ Podle tohoto učení je „Základem všeho a jediným věčným, trvalým elementem ve vesmíru je Nejvyšší duch. Je jedinou realitou a všechno ostatní je podrobena neustálému vzníkáni a zanikání. Prostupuje vším a jeho část je přítomna i ve všech živých tvorech, jako jejich duchovní podstata zvaná átman.“⁴⁴ Nejvyšší duch je označován jako brahma, nebo jen „to“, ačkoliv se nepodílí na fyzické ani duševní činnosti člověka (i když je v něm obsažen jako átman), přenáší všechny skutky do příštího zrození člověka. Duše nepodléhá smrti a je znovu zrozena v dalším jedinci. „Člověk si tedy svými vlastními skutky, svým jednáním, myšlením i řečí vytváří naprosto svobodnou vůli svůj osud.“⁴⁵

2.6.2.1 Kritický pohled na upanišády Emanuela Rádla

„Slovo Upanišád značí „tajné učení, podávané žáku sedícímu u nohou učitelových“; označuje se jím v Indii veliký počet mystických spisů (okolo 250) z různých dob; v užším smyslu se tímto slovem jmenují spisy patřící, k starší Atharvavédě a komentované indickým učencem Šankarou. Jest to nejpůvodnější a nevlivnější indická theosofická literatura, základ indické poezie starší (Bbhagavadgita) i novější (Rab. Tagore). Tu bohové jsou už jen přívlastky absolutna, jehož projevem jest i duše lidská.“⁴⁶ Emanuel Rádl, ačkoli sám Indii navštívil, zůstal vůči jejímu učení kritický: „Romantická filozofie evropská, zvláště Schopenhauerova (jest ve velké vážnosti v Indii), podporovala toto hnutí.“ (zde má Rádl na mysli hnutí pro obnovu starých indických tradic v Indii proti křesťanství) „Dosud bývají vědy a upanišady uváděny evropskými spisovateli, navazujícími na Schopenhauera, za výraz nejhlubší moudrosti orientální.“⁴⁷ Rádl, jak jsem již uvedl, Indii navštívil, zajímavá je tedy i informace, že Schopenhauer byl v Indii uznávanou osobností, pro mé bádání po původu Klímova božství je však důležitý vliv Schopenhauera a potažmo upanišád, jež Rádl zmiňuje, na Schopenhauerovy následovníky

⁴³ KRÁSA, Miloslav, Dagmar MARKOVÁ a Dušan ZBAVITEL. Indie a Indové: od dávnověku k dnešku. Str. 31, Praha: Vyšehrad, 1997. ISBN 80-7021-216-0.

⁴⁴ KRÁSA, Miloslav, Dagmar MARKOVÁ a Dušan ZBAVITEL. Indie a Indové: od dávnověku k dnešku. Str. 31, Praha: Vyšehrad, 1997. ISBN 80-7021-216-0.

⁴⁵ KRÁSA, Miloslav, Dagmar MARKOVÁ a Dušan ZBAVITEL. Indie a Indové: od dávnověku k dnešku. Str. 31, Praha: Vyšehrad, 1997. ISBN 80-7021-216-0.

⁴⁶ Rádl, Emanuel, Západ a východ, filozofické úvahy z cest., str. 118/119, 1. vydání, nákladem Jana Laichtera v Praze, 1925.

⁴⁷ Rádl, Emanuel, Západ a východ, filozofické úvahy z cest., str. 120/121, 1. vydání, nákladem Jana Laichtera v Praze, 1925.

a i u nás: „Tyto nálady podporované theosofy matou i u nás některé důvěřivé jednotlivce tak, že mluví o hluboké moudrosti véd, o kráse jejich náboženství o nutnosti doplniti jejich učením naši víru a nevěru.“⁴⁸

„I jest základním učením Upanišád, že „všechno jest jedno“, „jedno, které nemá nic druhého“ a že hmotný svět jest mam, a klam. ...Jest klam, že člověk jest osobitá bytost; jeho podstata mizí v moci všebožství, které jediné jest“⁴⁹ Jako bychom v této Rádlově citaci slyšeli Klímu: „svět neexistuje“, Rádl však tuto pasáž srovnává s mystikou našich západních myslitelů, konkrétně s Plotínem, a dospívá k závěru, že: „V indické mystice není řeči ani o „touze“, ani o „lásce“ jediným principem jest tam chladné, nehybné mystické vědění.“⁵⁰

V kapitole věnované indickému pantheismu Rádl píše toto: „... pantheista může jen splynouti s božstvím; pronášeje jméno boží, dává Bohu na chvíli individuální život a pomáhá mu k uvědomění.“ ...“ Pantheistická mystika jest vstupní branou k pověrečnosti. Vesměrnému zákonu se podle phanteistické mystiky jinak nepřiblížíš, než splyneš-li s ním; kdo jest v harmonii se světovým řádem, stýká se s podstatou věcí a tedy jsa s ní totožný, nemůže od ní trpěti; není-li to logické? Není-li tedy samozřejmé, že takový muž dokáže všechno?“⁵¹

Ještě zmíním jeden citát z knihy Emanuela Rádla týkající se jógy. Otázka, která mě v souvislosti s Klímovým božstvím nemohla nenapadnout, je: „Jak chtěl Klíma božství dosáhnout?“, jednou z možných odpovědí, že vykonáváním určitého druhu činnosti podobnému józe, podívejme se tedy, jak se na jógu dívá kritik indické filozofie a náboženství Emanuel Rádl: „U našich asketů bývalo cílem zlomiti tělesné chťiče, ovládnouti se, bojovati proti d'áblu pokušiteli. Jóga má cíl pasivnější, zbaviti se zájmu o tento svět a rozplynouti se v extázi ... Sedě pod fíkovým stromem v poloze, jakou jóga

⁴⁸ Rádl, Emanuel, Západ a východ, filozofické úvahy z cest., str. 121, 1. vydání, nákladem Jana Laichtera v Praze, 1925.

⁴⁹ Rádl, Emanuel, Západ a východ, filozofické úvahy z cest., str. 120, 1. vydání, nákladem Jana Laichtera v Praze, 1925.

⁵⁰ Rádl, Emanuel, Západ a východ, filozofické úvahy z cest., str. 120, 1. vydání, nákladem Jana Laichtera v Praze, 1925.

⁵¹ Rádl, Emanuel, Západ a východ, filozofické úvahy z cest., str. 192, 1. vydání, nákladem Jana Laichtera v Praze, 1925.

předpisuje, a odvrátiv mysl od tohoto světa, ponořoval se hloub a hloub do sebe sama, až splynul jeho duch s duchem vesmíru a dotekl se „nirvány“⁵²

2.6.2.2 Upanišády z pohledu Oldřicha Friše

Pohled bez kritického předsudku předkládá překladatel Oldřich Friš. Na rozdíl od autorů knihy Indie a Indové, kteří uvádějí upanišády jako čtvrtou část véd, označuje Friš upanišády, jako součást třetí části tedy částí áranjak. *„Částí áranjak bývají známé upanišády (tj. Přisednutí), obsahující „tajné učení“ o smyslu světa a života.“⁵³ Friš popisuje jednu z představ o vzniku světa z obrovitého pračlověka: „Podle této fantasmie odpovídá hlavě pračlověka klenba, zraku slunce, dechu vítr, atd. S podobnými obdobami mikrokosmu a makrokosmu se setkáváme později často v upanišádách.“⁵⁴ Dále Friš píše tamtéž: „slovo člověk (purušah) stalo se označením pro princip všeho.“⁵⁵ Velice zajímavá je představa vzniku světa, jak uvádí Friš tamtéž, z oběti. „I bohové oběťují, aby dosáhli svých přání. Často se praví: „Kdo zná oběť, je pánem všeho.“ Zní to jako v upanišádách, kdo zná Brahma, je Brahma.“⁵⁶*

2.6.2.3 Rudolf Janíček Bůh jsi ty! Odkaz staroindických upanišád

Už v názvu knihy Rudolfa Janíčka lze tušit to, co čteme v Klímově „jsem bůh“. A v překladu Svétasvatara Janíček píše: *„A když umíraje opouští toto tělo, neodívá se rouchem dokonalosti, ani se nezdobí přívlastky. Oprostiv se už dávno od svých tužeb, stává se Bohem – tím co lidé nazývají blahem. Je duší Duše, a Ním není Nic, pod ním jen ten, kdo toho blaha ještě neokusil, ale je to stále tatáž bytost, jež hraje onu hru jedlika, jídla a jedení.“⁵⁷ Bohem se zde člověk stává až ve své smrti, je nutné si uvědomit, že smrt v Indii nemá stejný význam jako u nás, a tudíž člověk, který nepochopí princip,*

⁵² Rádl, Emanuel, Západ a východ, filozofické úvahy z cest., str. 145/146, 1. vydání, nakladem Jana Laichtera v Praze, 1925.

⁵³ FRIŠ, Oldřich a Petr VAVROUŠEK. Védské hymny., str. 11, 3. rozš. a rev. vyd. Praha: DharmaGaia, 2000. ISBN 80-85905-62-0.

⁵⁴ FRIŠ, Oldřich a Petr VAVROUŠEK. Védské hymny., str.17, 3. rozš. a rev. vyd. Praha: DharmaGaia, 2000. ISBN 80-85905-62-0.

⁵⁵ FRIŠ, Oldřich a Petr VAVROUŠEK. Védské hymny., str. 17, 3. rozš. a rev. vyd. Praha: DharmaGaia, 2000. ISBN 80-85905-62-0.

⁵⁶ FRIŠ, Oldřich a Petr VAVROUŠEK. Védské hymny., str17, 3. rozš. a rev. vyd. Praha: DharmaGaia, 2000. ISBN 80-85905-62-0.

⁵⁷ Janíček, Rudolf, Bůh jsi ty!, odkaz staroindických upanišád., str. 31, 1. vydání, Jaroslav Jiránek, Železný Brod, 1945.

je odsouzen k neustálému návratu v nových podobách, jen ten, kdo pochopí princip, stane se Bohem, souzní s ním prostřednictvím nirvány.

Janiček v komentáři k výše citovanému překladu upanišády píše: *„Tento smělý pokus ztotožnit člověka s Bohem, vypracoval filozoficky zejména Šankarah, jenž žil v osmém století po Kristu. Šankarah kladl důraz na to, že každý člověk má právo hledati a nalézt Boha svým způsobem, svou cestou. Vypracoval však i vlastní návod ... Dlouholetým cvičením jasného úsudku, tzv. vičara lze dokázati, aby individuální duše – dživátmá – splynula a se ztotožnila s Nejvyšší Bytostí, jež sluje parátmá. ..., rozjímají o těchto slovech: „Jsem totožný s nekonečným klidem, jenž je zdrojem vši síly. ... Jsem On, jsem On!“⁵⁸*

Další zajímavá část Janíčkovy překladu téže upanišády: *„Duše, uchvácená klamem myslí, zraku, hmatu a sluchu, je přitisknuta k času, jako pečeť a bere na se znaky času – znaky rodu, růstu a smrti. Po mnohých narozeních a úmrtích v panství času však strhne záclony klamu a shledá, že je tím, jenž je ukryt za závojem – shledá, že je Tvůrcem a Pánem, jenž láme všechny okovy a jenž prostupuje celým vesmírem. Boha lze chápati zase jen boží myslí, Boží myšlenkou. Kdo má tuto mysl, tuto chuť, tuto zanícenou oddanost nalezne Ho. On je ta příčina, která hubí následek a On je ten následek, jenž zhlazuje příčinu. Poznej Ho, poznej Ho, poznej Ho, a proč byste měli pak žít nebo umírat?“⁵⁹*

2.6.2.4 Dušan Zbavitel Upanišády

Dušan Zbavitel je jedním ze spoluautorů již výše zmíněné knihy Indie a Indové, proto je logické, že i ve svém překladu upanišád zmiňuje upanišády jako čtvrtou a závěrečnou, přesněji řečeno završující část véd. Upanišády jsou dle Zbavitele nejvýznamější částí véd, neboť: *„... ze sanith přežilo v náboženské praxi hinduismu už jen několik ojedinělých obřadů a doprovodných textů, zato upanišády se staly východiskem budhismu, džinismu a pro pozdější hinduismus představují přímý ideový základ. Když se dnešní guruové, hlasatelé tradičního spiritualismu v hinduistickém pojetí, odvolávají na „védy“, jako na základ svého učení, mají při tom na mysli právě upanišády a jejich myšlenkový odkaz.“⁶⁰*

⁵⁸ Janiček, Rudolf, Bůh jsi ty!, odkaz staroindických upanišád., str. 31, 1. vydání, Jaroslav Jiránek, Železný Brod, 1945.

⁵⁹ Janiček, Rudolf, Bůh jsi ty!, odkaz staroindických upanišád., str. 35/36, 1. vydání, Jaroslav Jiránek, Železný Brod, 1945.

⁶⁰ Zbavitel, Dušan. Upanišády. Str.9, Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-34-9.

Toto považuji ve vztahu k hledání podstaty Klímovy myšlenky vlastního božství, za velmi zajímavou informaci. Klíma nesděluje zdroj informací, hovoří jen o upanišádách, jako takových, jistě lze hledat souvislost v Schopenhauerovi, ovšem předpokládám, že Klíma se po studiu Schopenhauera pustil i do studia upanišád samotných. Bohužel však právě proto, že Klíma nezanechal odkazy na své zdroje, nemohu vyloučit, že při studiu nepoužil nikoli samotné původní upanišády, ale třeba literaturu spojenou s již výše zmiňovaným Šankarاهem, který, jak Janiček (viz výše) uvádí, se pokusil ztotožnit člověka s Bohem.

Dále Zbavitel píše: *„Stejně převratné je také pojetí, že existence člověka – přesněji řečeno toho, co je podstatou, neboli nejvlastnějším „já“ člověka – nekončí jeho smrtí, nýbrž že ve stále nových tělesných schránkách prochází koloběhem (sansárou) znovuzrození, dokud se člověku nepodaří toto své „já“ z tohoto koloběhu vymanit.“*⁶¹ Klíma ve svém díle neustálý koloběh „já“ také používá (např. román Bílá svině), i zde jsou náznaky Klímovy inspirace v indickém myšlení.

2.6.2.5 Ladislav Klíma – božství

Božství Ladislava Klímy nutně vychází z jeho filozofie egosolismu. Neexistuje-li svět, a jsem-li jen já, pak já musím být sám sobě bohem. Toto je nutný předpoklad a zdálo by se, že je splnitelný už sám ze sebe skutečností, že jakožto jediný v neexistujícím světě musím být Bohem.

Schopenhauer, jenž byl Klímovi velkou inspirací, přichází s představou světa jako mé vůle a představy. *„To je Mája, závoj klamu, který zahaluje zraky smrtelných a dává jim vidět svět, o němž nelze říci, ani, že je, ani, že není, neboť je roven snu.“*⁶² Klíma dospěl dále než Schopenhauer. Až k názoru, že svět neexistuje, musí se ale vyrovnat se svou představou světa, která mu brání být bohem, je třeba se zbavit tohoto závoje klamu. Musí nalézt způsob, jak být bohem již zde v tomto bytí.

„R. 1909, v pátek 13. srpna, ..., to bylo, když v lese „Kamýku“, ve mdlé, dusné záři řídkým, bílým závojem obestřeno 4 ½ hodinového slunce, vyzářila ze mne, po 2 letých náběžích, nesmělejší, nejstrašnější, nejvyšší z myšlenek, jež člověk kdy měl: být již v tomto životě v podstatě v skutku a plně, Deus creator omnium! Již zde v podstatě jednat,

⁶¹ Zbavitel, Dušan. Upanišády. Str.12, Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-34-9.

⁶² SCHOPENHAUER, Arthur. Svět jako vůle a představa, str. 23, Pelhřimov: N. tiskárna, 1998. ISBN 80-901916-4-9.

*jak On jedná v nejryzejším svém stavu! – a spolu poznání, že cíl tento, pro každého dosavadního člověka non plus ultra šílenství, je zcela samozřejmý a dosažitelný ...*⁶³

Myšlenka, že se člověk může stát Bohem po smrti, je známá již z doby starověku:

*„Jsem mrtev, mrtvé je bláto, i země je bláto; je-li země božstvem, nejsem mrtev, ale stal jsem se bohem. (Epicharmos, schol. In Iliad. 11,144; vyd. Diehel 131; srv. Náhrobní nápis CIL 6,29609)“*⁶⁴

Klíma však chce být Bohem již za života, již zde jednat jako On. *„„Singulární polozločinec a pološílenec,“ řeknou polovolové a polopsi ... „jak to, že nejvyšší duchové lidstva na tu jeho nejvyšší myšlenku nekáplí?“ Pah. Nejvyšší duchové, tento řetěz galejníků. K sobě navzájem a ke galeře řetězem připoutaných!*⁶⁵ Klíma velice dobře chápal galeje empirismu, galéru logiky, příčiny a následku, světa smyslů, ke kterému jsme připoutáni, a který již Platon ve své jeskyni ukázal jako mam. Klíma si velice dobře uvědomoval, že cesta z jeskyně na světlo může být i jen cestou do další jeskyně, světlo jen dalším stínem. Není logické, není nelogické, je pouze alogické. Jedině svobodný duch může pochopit a stát se Bohem. Jakým Bohem, a komu Bohem?

*„Vše přemáhající síla“ Victoria Aeterna (totéž vlastně, co Boží Vůle; Boží Všemoc, – místo těchto theologicky páchnoucích slov užívám však raději terminu V. Aet.; je to krátce můj nejmilejší název pro Boha) v neryzejším svém stavu zahrnuje v sobě absolutní vítězení všude a v každém smyslu (vedle toho ovšem i absolutní podléhání – v. passus o křeči světla!) Tedy nejen „nepodléhání vnějšku“, ale i př. Okamžité zastavení rotace zemské, zachce se jí toho.“*⁶⁶ Tuto Klímova pasáž by bylo snadné přirovnat k biblickému Bohu, vítězení a nepodléhání, Boží vůle, Boží vlastnosti, být mimo svět a moci si s ním dělat, co se mi zachce.

Je však možné, aby člověk, byť bychom připustili vše dosud popsané, to jest vše se děje pouze skrze mé smysly, tedy celý svět se uskutečňuje jen skrze mne a já si hrou svých myšlenek určuji jeho stav, je přesto však možné, aby se takový člověk dokázal odpoutat od světa, který na něj stále působí svými duchovními pochody? Jak čelit působení

⁶³ KLÍMA, Ladislav a Antonín PAVEL. Měj odvahu k sobě: výběr z dopisů Antonínu Pavlovi z let 1913-1925. str. 32/33, Praha: Trigon, 1993. ISBN 80-85320-38-x.

⁶⁴ POKORNÝ, Petr. Řecké dědictví v Orientu: (Hélenismus v Egyptě a Sýrii). Str. 118, Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. Oikúmené. ISBN 80-85241-50-1.

⁶⁵ KLÍMA, Ladislav a Antonín PAVEL. Měj odvahu k sobě: výběr z dopisů Antonínu Pavlovi z let 1913-1925. str. 33, Praha: Trigon, 1993. ISBN 80-85320-38-x.

⁶⁶ KLÍMA, Ladislav. Filosofické listy. Str. 34, V Praze: Herrmann & synové, 1993. 101 s.

ostatních duchů a to jak cerebrálních, tak těch skrytých za hmotou (budeme-li se držet dosud popsaného filozofického systému Ladislava Klímy)?

Podobně se ptá i Ladislav Klíma: „*Jak může vypadat Victoria Aeterna u člověka, – podléhajícího nutně zevnějšku, daleko více vnitřku svému? Mohu ovšem mluvit jen o sobě, – jiné látky k pozorování nemám. – Jsou dvě hlavní součásti Věčného Vítězství: 1. Základní je pocit Svě absolutní suverainety, věčně spokojené, slastně vznešené, spočívající ve vědomí Svě dovršenosti, – Dovršenosti všeho. 2. Projevování se činem, – sebeaffirmování⁶⁷ tohoto pocitu stálým vítězením “od případu k případu“⁶⁸*

Stávat se bohem tedy znamená věčně vítězit a ve věčném vítězství nacházet svou absolutní suverenitu. A dále tento pocit spokojené, vznešené suverenity zesilovat neustálým sebe ujišťováním, činem, jímž není nic jiného, než opětovné další vítězení. Je toto v životě člověka možné?

„...*Na otázku Vaši: jak možno cítit se stále vítězícím, když stále nutně podléhám? – odpovídám, že vlastně pro mne neexistuje, neb aspoň je pro mne něčím velmi vedlejší. Prostě musím se tím cítit, jednou to jest, ergo je to odůvodněné; „jak“ – otázka pro pouhé teoretiky, čumily a čmouchaly ducha ... Napsal jsem kdesi: Vict. Aet., v počátcích svých, značí česky “věčné bití“. Sestávám teď in praxi „téměř“ jen z porážek, – ale ani po nejstrašnějších dni nejeví až do usnutí můj komandující pocit nejnepatrnější odklon od své vertikální, – věčně vzpřímené polohy; má vůle nemůže být za žádných okolností ani o milimetr ohnuta, tím méně zlomena, – má absolutně komandující Vůle!“⁶⁹*

Věčné bití, (fyzické bití, tedy ubližování Bohu) lze si představit v souvislosti s pojmem biblický Bůh věčné bití? Bůh, který je věčně bit? Nic takového, jako je bitý Bůh bible nezná, Klíma nechce být Biblickým Bohem. Ježíš byl synem člověka, přišel z věčnosti od otce, a do věčnosti se ve své smrti vrátil, vstal z mrtvých a žije se svým otcem. Jeho cesta, zde byla završena na kříži, smrtí, jež je vykoupením lidstva. Ovšem v Klímově případě žádné vykoupení lidstva nepřipadá v úvahu, svět je jen jeho hříčkou, naopak Klímova cesta k božství je vykoupěna věčným bitím – „Bůh Klíma“ je bit! Zde je třeba Klímovu filozofii domýšlet, zde se odkrývá cesta k pochopení Klímy, kterou se já pokouším naznačit. Nestačí říci „Klíma chtěl být Bohem“.

⁶⁷ sebeaffirmování – viz afirmovat = sebe ujištění

(http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/hledat?cizi_slovo=afirmovat&typ_hledani=prefix)

⁶⁸ KLÍMA, Ladislav. *Filosofické listy*. Str. 33, V Praze: Herrmann & synové, 1993. 101 s.

⁶⁹ KLÍMA, Ladislav. *Filosofické listy*. Str. 34/35, V Praze: Herrmann & synové, 1993. 101 s.

„V oblasti ryzího přemýšlení jeví se komp. v. u mne hlavně, jako zvláštní zběsile úsilné zavrtání se do obsahu myšlenky, do velmi zvláštních nových jejích záhybů. ... jest to má „absolutně komandující, Boží vůle“ ... Ale plody jsou nádherné, zvláště je-li „vrt. myšl.“ podporováno celou „komandující vůlí“ a „evokačními stratagémami“, tj. mnohoslibné vědičce, jakými prostředky, úskoky, vnadidly, příčinami vyvolávat, etiologicky, kdykoli jakékoli duševní stavy“⁷⁰ Cesta k božství je tedy cesta myšlení, absolutní komandující vůle, není něco, co by Klímu v jeho Boží praxi nutilo konat konkrétní tělesné skutky, je to nutivá potřeba myslet, myslet takovým způsobem, aby byl schopen vyvolat jakékoli duševní stavy. Cesta k božství neleží v tomto světě, je skryta v myšlení, vyvolat jakýkoliv duševní stav, pokud svět je jen a jedině duševním stavem, znamená být Bohem, protože ovládám to, čím je svět a uskutečňuji ho tak, jak chci já.

Myšlenka již velmi vzdálená obecné představě biblického Boha, cesta k božství vede obratem do sebe, ke svému duševnu, můžeme to srovnat s hledáním átmana uvnitř sebe v indické filozofii, výše popsaném v citacích upanišád. Nietzsche popsal vůli k moci, Schopenhauer vůli k životu, Klíma stvořil absolutně komandující vůli, jež mě nutí myslet v sobě samém tak, že dokáže překonat závoj „máji“, představy světa, a dokážu vytvořit jakoukoli představu, jež bude mým duševním pochodem, a tudíž skutečností. Tato Klímova myšlenka není nelogická, je-li svět jen duševními pochody, pak ten, kdo dokáže ovládat tyto duševní pochody, nutně musí ovládat tento svět a tvořit ho tak, jakým ho chce mít – tedy musí být Bohem. Ano božství Ladislava Klímy je postoj, duševní postoj, přesvědčení sama sebe – „Já jsem Bohem“, „Já vítězím“.

„Řeknu-li jsem Vict. Aet.“, myslím si pod tím „Jsem V. Aet.“: zvířecí já je zde transendentálně přeměněno v Boží Já, – a absolutně jiné, transendentální nazírání a hodnocení zavládne všude! Země dole mizí, námitka o „realním vítězství“ stane se neporozumitelnou, nastane nevidění, zhasnutí toho, čemu říká zvíře „realita“, neboť vše změnilo se v uniformní Záři ...Tento stav je stav extaze v dozvucích, účincích jejích...“⁷¹

Vše přestává být důležité, podstatné transendentálně, tedy zevnitř, ze sebe sama se měním v Boha, země dole mizí – materiální svět přestává být důležitý, nastane nevidění reality – to je stav, ve kterém se Klíma cítí a je Bohem, stav, kdy zmizela okolní realita, není důležitý okolní svět.

⁷⁰ KLÍMA, Ladislav a Antonín PAVEL. Měj odvahu k sobě: výbor z dopisů Antonínu Pavlovi z let 1913-1925. str. 70, Praha: Trigon, 1993. ISBN 80-85320-38-x.

⁷¹ KLÍMA, Ladislav. Filosofické listy. Str. 34/35, V Praze: Herrmann & synové, 1993. 101 s.

Zkusme tento popis srovnat s popisem Svámi Adžaji přístupu jogína dle Bhagavadgíta ke světu: „*Ať jogín neustále kontroluje svou mysl, nedoufá v nic, netouží po ničem. Tento přístup, i když je všeobecně lidmi nepochopen, byl rozpoznán v různých kulturách a historických obdobích, jako charakteristický rys nejvyvinutějších stavů vědomí. Jan z Rusbroecku, vlámský mystik čtrnáctého století uvádí, že „člověk musí být nedotčen radostí a utrpením, ziskem a ztrátou, vzestupem a pádem vztahem k ostatní rozkoši a strachem a nesmí být připoután k žádné blízkosti ... Vtom spočívá jednota jeho bytí... a Mistr Eckhart tentýž stav označil, jako nezaiteresovanost a uvedl, že „mysl se nečeří žádnou náklonností, nebo zármutkem, nebo ctí, či urážkou, nebo nectností; je skutečně nezaiteresovaná – jako moudrá hora, kterou nepohne lehký vítr. Nedotčený nezájem přivádí člověka do podobnosti s Bohem ... Je to dosažení milosti, která vábí člověka, aby se vzdálil od dočasných věcí, a očišťuje ho od pomíjivosti. Měj na paměti: být naplněn věcmi, znamená nebyť naplněn Bohem, zatímco nebyť naplněn věcmi znamená být naplněn Bohem. A Jung potvrdil, že „umění nechat věci, aby se děly, umění činnosti skrze nečinnost, zanechání sebe sama. Jak o tom uvažoval Mistr Echart, se pro mě stává klíčem, který otvírá dveře k cestě ... je to umění, o němž většina lidí nic neví. Vědomí bez přestání rušivě zasahuje ... Bylo by příliš jednoduché, kdyby samotná jednoduchost nebyla nejobtížnější ze všech věcí.“⁷²*

Stav, kterého se Klíma pokoušel dosáhnout, si dovolím označit za určitý způsob jógy. Věci, ba dokonce ani vlastní tělo není důležité, důležité je jen vítězit, sám v sobě tvorbou duševních stavů. Již výše jsem citoval Emanuela Rádlu, dle kterého byl Schopenhauer ve své filozofii inspirován východní filozofií, a stejně tak Klíma byl inspirován Schopenhauerem, nelze zjistit, z jakých překladů upanišád Klíma čerpal, jejich vliv je však v Klímových textech znát. Nelze vyloučit, že se Klíma nesetkal v nějaké podobě s indickou filozofií tak, jak ji zpracoval Šankarah, to jest pokus ztotožnit člověka s Bohem (viz. výše Janíček, Bůh jsi ty!). Klíma se však nesnažil naučit praktiky východní filozofie, šel vlastní cestou, indická filozofie byla jen stavebním kamenem jeho cesty k božství k egodeismu a egosolismu.

Zde je další Klímův popis boje, snahy vítězit – stávat se Bohem: „*Dále jít bylo nemožno. I krácel jsem pomalu zas nazpět, asi 50 kroků a zase skoro ke skále a zase nazpět, stále prudce bojuje. Ale vědomí nepatřičnosti a směšnosti toho, spěch lidí opodál: vše to činilo bojování mé nervósním a špatným.. Lidé nechali své práce a čuměli na mne;*

⁷² AJAYA *Psychoterapie Východu a Západu: sjednocující paradigma.*, str. 170/171, Praha: Chvojtkovo nakladatelství, 2000. ISBN 80-86183-18-1.

to koncentrovanost mou příliš nezvýšilo. Situace stává se nesnesitelnou, myšlení chaosem z mlh.. A tu, v zoufalém napětí sil, zvítězil jsem jistým zmetkovitým vítězstvím, spočívající hlavně v namluvení si, že bylo zvítězeno.“⁷³ Klíмова Boží praxe je protkána i prohrami, jeho mysl není tak silná, aby překonala nástrahy světa, který ač je snem, útočí skrze smysly tak, že Klíma není schopen koncentrace v potřebném rozsahu, aby byl sto tvořit své duševní stavy. Janíček (viz výše) píše, že Šankara vypracoval pro své učedníky způsob dlouholetého cvičení, aby se individuální duše ztotožnila s Nejvyšší bytostí (Jsem On, jsem On!), Klíma se sám propracoval k tvorbě svého vlastního systému myšlení, který, jak sám věřil, byl cestou k absolutnímu vítězství. Absolutní vítězství znamená být Bohem.

„S tercettem těchto 3 pomocníků čarodějných (vrtací myšlení – komandující vůle – evokačními stratagémami) možno vysvobodit všechny zakleté princezny z nejvnitřnějších komnat zámku psychy, – stát se králem – skutečným teprve pánem sebe, proč nepodařilo se dosud perpetuovat pokusy ala stoa?: scházely metody, ovládající myšlení!, nestačí „ovládat afekty“, nutno dříve ovládat to, čím mají být ovládány, tj. Myšlení, tj. Jeho spodní proudy, zákony a metody, affekty možno ovládat jen v příznivém intelektuálním stavu, – schází-li ten, je stoik v prdeli s ajmolancem! já teprve tvořím předpoklady a basi pro skutečný stav praktických: emancipujících, defumanisujících, deifikujících filozofií!“⁷⁴ „Člověk zůstane věčně dobyt看em!“ neboť dobyt看em zůstane, dokud se nestane skutečným pánem sebe, tj. Procesů svého myšlení.. Dary, děti Boha? já házím mu je zpět na hlavu!“⁷⁵

Nestačí být stoikem, ovládat své vášně, to je pro boží praxi nedostatečné. Klíma jde ve svém bádání dál. Hledá metody, cesty ke své vlastní božskosti, metodou nutnou je ovládání toho, co ovládá afekty a vášně, tedy výš než asketa, než stoik, opět se dostáváme k ovládání duševních stavů, které, jak se Klíma domnívá, jsou existencí světa. Myšlení je to, co ovládá psychu a myšlení je jedinou cestou, jak se stát Bohem.

Jak se asi Klíma musel cítit, když v roce 1914 píše: *„Chci se stát 22 letou dámou, zplnoletěnou už, volnou a bohatou, ... – Nuže tedy ženou chce se stát ten, kdo před několika lety ovládán byl nadějí, že hned po posledním dechu stane se čistým stavem*

⁷³ KLÍMA, Ladislav a Antonín PAVEL. *Mež odvahu k sobě: výbor z dopisů Antonínu Pavlovi z let 1913-1925*. str. 54, Praha: Trigon, 1993. ISBN 80-85320-38-x.

⁷⁴ KLÍMA, Ladislav a Antonín PAVEL. *Mež odvahu k sobě: výbor z dopisů Antonínu Pavlovi z let 1913-1925*. str. 70, Praha: Trigon, 1993. ISBN 80-85320-38-x.

⁷⁵ KLÍMA, Ladislav a Antonín PAVEL. *Mež odvahu k sobě: výbor z dopisů Antonínu Pavlovi z let 1913-1925*. str. 71, Praha: Trigon, 1993. ISBN 80-85320-38-x.

*Boha...*⁷⁶ Boží praxe se Klímovi nepodařila za života naplnit, zajímavá je však jeho zmínka: „po posledním dechu“ celým Klímovým dílem je protkána myšlenka „být Bohem již teď“. Klíma, jak z této věty vyplývá, věřil, že nepodaří-li se mu být bohem zde, stane se jím posmrtně. Křesťanství poskytuje víru v posmrtnou účast na božím království, člověk bude vyvýšen a přijat k Bohu, ovšem nestane se Bohem. Indická filozofie, věří v posmrtné zbožštění v případě, že člověk pochopí princip světa, tudíž átmán, pak se člověk stane jeho součástí a součástí brahma – stane se jím.

⁷⁶ KLÍMA, Ladislav a Antonín PAVEL. *Meř odvahu k sobě: výbor z dopisů Antonínu Pavlovi z let 1913-1925*. str. 31/32, Praha: Trigon, 1993. ISBN 80-85320-38-x.

3. Závěr

Nelze jednoznačně říci, že Klímova Boží praxe je identická s indickou filozofií a vychází z upanišád. Tak tomu skutečně není. Klíma byl však upanišádami silně ovlivněn, stejně jako byl ovlivněn Nietzschem a Schopenhauerem. Klíma však ve své filozofii šel dál a spojil filozofii Nietzscheovy „vůle k moci“ s Schopenhauerovou filozofií „vůle k životu a světa jako představy“ s filozofií upanišád.

Nelze zjistit, z jakého překladu, či z jakého textu upanišád Klíma vycházel. Prokazatelné je pouze, že znal Schopenhauera, a tudíž byl jistě ovlivněn jeho textem. V úvodu svého pojednání „Svět jako vůle a představa“ Schopenhauer píše: „... *Stal-li se však dokonce účasten i dobrodini Véd, jež se nám otvírají přes Upanišády, což je v mých očích tou největší výhodou...*“⁷⁷ To, že byl Klíma Schopenhauerem ovlivněn, je obecně známé a nepovažuji to za potřebné hlouběji dokazovat. Důležitá je informace z Rádlovy knihy „Západ a východ“ (viz. Výše E. Rádl), bylo i u nás mnoho jedinců ovlivněných, nejen Schopenhauerem, ale i indickou filozofií vůbec. Tudíž se dá předpokládat, že Klíma měl možnost číst jak upanišády, tak možná i jiné texty s indickou filozofií.

Jak vyplývá z výše citovaných upanišád, božství je v Indii chápáno jako celek, jako jedno, pantheismus. Ve všem je obsažen božský princip a vše je Bohem. Jde o pochopení tohoto principu, komu se to podaří je vymaněn z věčného znovuzrozdání a stane se součástí Boha, to znamená Bohem samotným. Cesta k tomu vede skrze obrat do sama sebe, myšlením. To je postup, který, ačkoli svým vlastním způsobem modifikovaný, prováděl Klíma. Není to postup identický, leč je podobný.

Nenalezl jsem žádný podstatný fakt, který by odkazoval na božství L. Klímy ve smyslu snahy být biblickým Bohem. Jediný společný aspekt vidím v směřování k božímu království, hledání smyslu života v naději, ovšem naději v Blochově poddání „Boží království bez Boha.“

Vyplývá z toho tedy jediné, nelze říci: „Ladislav Klíma chtěl být Bohem“ a chápat tuto větu tak, že Klíma chtěl být stvořitelem a vládcem světa. Ladislav Klíma chtěl být vládcem svých duševních stavů v nejvyšší možné míře a to tak, že je-li svět jen představou, jen snem, pak je možné tento sen tvořit vlastní vůlí pomocí myšlení. Toto je Klímovo „být Bohem.“

⁷⁷ SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa*, str. 7, Pelhřimov: Nová tiskárna, 1998. ISBN 80-901916-4-9.

Literatura

- AJAYA *Psychoterapie Východu a Západu: sjednocující paradigma*. Praha: Chvojko nakladatelství, 2000. ISBN 80-86183-18-1.
- BRUGGER, Walter. *Filosofický slovník*. Praha: Naše vojsko, 1994. ISBN 80-206-0409-x.
- KLÍMA, Ladislav. *Svět jako vědomí a nic; Frontispis a 4 kresby Václava Stratila*. 3.vyd. Praha: Trigon, 1990. Rubín (Trigon). ISBN 80-900077-0-8.
- FRIŠ, Oldřich a Petr VAVROUŠEK. *Vědecké hymny*. 3. rozš. a rev. vyd. Praha: DharmaGaia, 2000. ISBN 80-85905-62-0.
- KLÍMA, Ladislav a Kamila LOSOSOVÁ. *Filosofa Ladislava Klímy tzv. Velký román*. V Praze: Levné knihy, 2007. ISBN 978-80-7309-486-7.
- KLÍMA, Ladislav, KOPÁČ, Radim, ed. *Filosof z předměstí: dialog o ničem a o všem*. Praha: Pulchra, 2014. ISBN 978-80-87377-89-5.
- KLÍMA, Ladislav a Erika ABRAMS. *Sebrané spisy*. Praha: Torst, 2005. ISBN 80-7215-239-4.
- KLÍMA, Ladislav, ZUMR, Josef, ed. *Vteřiny věčnosti*. Vyd. 3., V nakl. Mat' a 2. Ilustroval Bedřich GLASER. Praha: Mat' a, 2010. Česká radost. ISBN 978-80-7287-139-1.
- KLÍMA, Ladislav a Antonín PAVEL. *Měj odvahu k sobě: výběr z dopisů Antonínu Pavlovi z let 1913-1925*. Praha: Trigon, 1993. ISBN 80-85320-38-x.
- KLÍMA, Ladislav. *Filosofické listy*. V Praze: Herrmann & synové, 1993. 101 s.
- SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa*. Pelhřimov: Nová tiskárna, 1998. ISBN 80-901916-4-9.
- ZBAVITEL, Dušan. *Základní texty východních náboženství*. Praha: Argo, c2007. ISBN 978-80-7203-846-6.
- Zbavitel, Dušan. *Upanišady*. Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-34-9.
- LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm. *Monadologie a jiné práce*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1982. 175 s.
- SCHAEFFLER, Richard. *Filosofie náboženství*. Přeložil Jolana POLÁKOVÁ. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1195-1.

KRÁSA, Miloslav, Dagmar MARKOVÁ a Dušan ZBAVITEL. *Indie a Indové: od dávnověku k dnešku*. Praha: Vyšehrad, 1997. ISBN 80-7021-216-0.

Rádl, Emanuel, *Západ a východ, filozofické úvahy z cest.*, 1. vydání, nákladem Jana Laichtera v Praze, 1925.

Janiček, Rudolf, *Bůh jsi ty!, odkaz staroindických upanišád.*, 1. vydání, Jaroslav Jiránek, Železný Brod, 1945.

POKORNÝ, Petr. *Řecké dědictví v Orientu: (Hélenismus v Egyptě a Sýrii)*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. Oikúmené. ISBN 80-85241-50-1.

Kratochvíl, Jan, Univerzita Karlova, rigorózní práce 2016, *Metafyzické základy filozofie Ladislava Klímy*, <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/166797>

Svobodová, Eliška, Univerzita Karlova, bakalářská práce 2013, *Pojetí „já“ u Ladislava Klímy v rámci beletrie* <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/123232>

Příloha 1: Citace upanišád z překladu Dušana Zbavitele

„Na počátku bylo jen pouhé Já, jež mělo podobu osoby. Rozhlédl se a neviděl nic, než sebe. Řekl nejprve: „Já jsem.“ Z toho vzniklo slovo já. Proto i dnes, je-li někdo osloven, řekne nejprve „já jsem“, a teprve pak uvede jméno, které mu náleží. Dříve, než bylo toto vše, on spálil veškeré zlo, proto se nazývá osoba. Kdo toto ví, spálí toho, kdo by se nad něho chtěl vyvyšovat.“⁷⁸

„Na počátku bylo brahma toto. Znalo jen sebe sama: „Já jsem brahma.“ Proto se stalo tímto vším. Kdo z bohů to pak pochopil, i ten se stal tímto. A taktéž (každý) z ršitů a lidí. Vida to, poznal rši Vámadéva: „Já jsem byl manu a také slunce.“ Tak i teď kdo ví, že je brahma, stane se tím vším. Ani bohové mu v tom nemohou zabránit, neboť se stane jejich átmanem.“⁷⁹

„Neboť právě myslí (člověk) vidí, právě myslí slyší. Touha, záměr, pochybnost, víra, nevíra, stálost, nestálost, stud, uvažování, strach – to všechno je vpravdě mysl.“⁸⁰

„Tři jsou pak světy – svět lidí, svět předků a svět bohů. Lidský svět může člověk dobyt jen synem a žádnou jinou obětí; svět předků obětí a svět bohů poznáním. Svět bohů je v pravdě ze všech světů nejlepší, proto (lidé) velebí poznání.“⁸¹

„Když se pohybuje ve snu, jsou tam jeho světy. Tehdy, jako by se stal velekrálem, jako by se stal velikým bráhmanem, jako by chodil vysoko či nízko. Tak jako se velekrál prochází se svými lidmi po svém království, jak se mu zachce, tak i tento se prochází se svými smysly po svém těle, jak se mu zachce.“⁸²

Odstavec 4., verš pátý budu pro jeho délku pouze parafrázovat. Nikoli z lásky k synovi, manželce, světu, bohatství, atd., je toto všechno drahé, nýbrž z lásky ke svému já je toto vše drahé.⁸³

„Bráhmanství opustí toho, kdo zná bráhmanství, jinde, než ve svém já. Kšatrijství opustí toho, kdo zná kšatrijství jinde, než ve svém já. Světy opustí toho, kdo zná světy jinde, než ve svém já. Bozi opustí toho, kdo zná bohy jinde, než ve svém já.“⁸⁴

⁷⁸ ZBAVITEL, Dušan. *Upanišady*. Str. 27, Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-34-9.

⁷⁹ ZBAVITEL, Dušan. *Upanišady*. Str. 29, Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-34-9.

⁸⁰ ZBAVITEL, Dušan. *Upanišady*. Str. 33, Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-34-9.

⁸¹ ZBAVITEL, Dušan. *Upanišady*. Str. 34, Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-34-9.

⁸² ZBAVITEL, Dušan. *Upanišady*. Str. 39, Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-34-9.

⁸³ ZBAVITEL, Dušan. *Upanišady*. Str. 43, Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-34-9.

⁸⁴ ZBAVITEL, Dušan. *Upanišady*. Str. 43, Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-34-9.

„Když však slunce zapadne a zapadne i měsíc, oheň vyhasne a hlas mlčí, jaké světlo má zde člověk? Jeho světlem je pak jeho já. Se svým já jako světlem (člověk) sedí, pohybuje se, koná skutky a vrací se.“⁸⁵

„Má pak ony kanály zvané hitá, tenké jako vlas, rozštěpený na tisíckrát a plné bílé, modré, žluté, zelené a červené (tekutiny). Když pak (má dojem), jako by ho zabíjeli, jako by ho přemáhali, jako by ho honil slon, jako by padal do jámy, jen si z nevědomosti představuje hrůzu, kterou vidí v bdění; když si však myslí, jako by byl králem nebo bohem, že jen on je toto, že jen on je všechno, je to jeho nejvyšší svět.“⁸⁶

„3. Věz, átman na voze jede, vozem tím tělo pak je, rozum je vozataj vozu a mysl otěže jsou.

4. Smysly jsou koně a vjemy jsou dráhy jejich cest, átman i s myslí a smysly poživitelem je zván.

5. Kdo ještě nedošel poznání, svou mysl netřímá pevně, ten dosud nezvládl smysly, jak kočí své koně zlé.

6. Kdo však už poznání došel, kdo mysl pevně má v rukou, ten smysly naplno ovládá, jak kočí výborné koně.

7. Kdo ještě nedošel poznání, nečistý, nerozumný, na místo nemůže dojet – koloběh jeho je údělem.

8. Kdo však už poznání došel, rozumný vždycky a čistý, dojede na ono místo, z něhož se nezrodí znovu.

9. Kdo pak je rozumným vozkou, otěže myslí má v moci, dorazí na konec cesty – Višnua nejvyšší místo.“⁸⁷

„Jedině myslí je možné To získat, není tu žádná odlišnost. Od smrti k smrti jde ten, kdo vidí zde odlišnost.“⁸⁸

„Vyšší než smysly je mysl, vyšší než mysl je inteligence, nad inteligencí je veliké já, nad velkým já neprojevené.“⁸⁹

„Když ten, kdo opravdu vidí spatří zářícího Tvůrce, Pána, purušu, lůno brahma, tehdy, jsa moudrý, setřese zásluhy i hříchy a neposkvřněn dosáhne nejvyšší totožnosti s ním.“⁷⁴⁾

⁸⁵ ZBAVITEL, Dušan. *Upanišady*. Str. 70, Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-34-9.

⁸⁶ ZBAVITEL, Dušan. *Upanišady*. Str. 71/72, Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-34-9.

⁸⁷ ZBAVITEL, Dušan. *Upanišady*. Str. 283, Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-34-9.

⁸⁸ ZBAVITEL, Dušan. *Upanišady*. Str. 288, Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-34-9.

⁸⁹ ZBAVITEL, Dušan. *Upanišady*. Str. 293, Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-34-9.

„Kterýkoli svět si člověk s očištěnou podstatou představí a po čemkoli zatouží, ten svět ovládne a ty touhy naplní.“⁹⁰

„Kdo, příteli, zná To nehynoucí, v němž přebývá vědomé já se všemi bohy i životní dechy a živly, ten je vševědoucí a vstupuje vskutku do všeho.“⁹¹

„A jinde bylo řečeno: „Kdo se smysly staženými jako ve spánku a s dokonale čistou myslí, jako ve snu vidí v prázdnotě zanechané smysly vůdce zvaného ÓM, zářivého, nespícího, nestárnoucího, neumírajícího a netrpícího, ten se sám stane vůdcem zvaným ÓM, zářivým, nespícím, nestárnoucím, neumírajícím a netrpícím.“⁹²

Na závěr výběru citací z upanišád uvedu ještě jednu citaci upanišády přeložené Dušanem Zbavitelem je součástí Brhadáranjakópanišád: *„A to je nejvyšší tvorba Brahmy, že stvořil bohy vyšší (než je sám), a ač smrtelný, stvořil nesmrtelné.“⁹³*

⁹⁰ ZBAVITEL, Dušan. *Upaňišady*. Str. 318, Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-34-9.

⁹¹ ZBAVITEL, Dušan. *Upaňišady*. Str. 320, Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-34-9.

⁹² ZBAVITEL, Dušan. *Upaňišady*. Str. 338, Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-34-9.

⁹³ ZBAVITEL, Dušan. *Upaňišady*. Str. 394, Praha: DharmaGaia, 2004. ISBN 80-86685-34-9.